

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

КОВАЛЬ ІГОР СВЯТОСЛАВОВИЧ

УДК 378.013:355.58(043.5)

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДО
НЕПЕРЕРВНОГО САМОРОЗВИТКУ**

13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

01 Освіта / Педагогіка

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Львів – 2025

Дисертацією

Роботу виконано у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, м. Львів.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України

ЛУК'ЯНОВА Лариса Борисівна,

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна Національної академії
педагогічних наук України, директор,
м. Київ;

доктор педагогічних наук, професор

ДІДЕНКО Олександр Васильович,

Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
заступник начальника відділу – начальник відділення
наукової, науково-технічної діяльності та інтелектуальної
власності науково-організаційного відділу,
м. Хмельницький;

доктор педагогічних наук, професор

КАПІНУС Олександр Сергійович,

Національна академія сухопутних військ
імені Гетьмана Петра Сагайдачного
Міністерства оборони України,
начальник кафедри поведінкових наук та
військового лідерства,
м. Львів

Захист відбудеться «12» листопада 2025 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.874.03 у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності за адресою: 79007, м. Львів, вул. Клепарівська, 35.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (79007, м. Львів, вул. Клепарівська, 35).

Електронну версію розміщено за покликанням:

<https://ldubgd.edu.ua/content/zahisti-disertaciy-3>.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. І. Кусій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Процеси євроінтеграції та масштабні реформи в системі освіти України зумовлюють зміну законодавства й оновлення стандартів освіти, що потребує відповідних змін в організації професійного навчання, зокрема на всіх рівнях підготовки фахівців служби цивільного захисту (ЦЗ). У контексті розробки й реалізації нових освітніх підходів увагу науковців і практиків закономірно привертає концепція безперервного саморозвитку особистості протягом усієї життєдіяльності.

Нині, у час гострого воєнного протиборства нашої держави збройній агресії РФ, фахівці підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підвідомчі Державній службі України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), працюють у посиленому режимі. Крім ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного, антропогенного та технологічного характеру, вони виконують обов'язки в зоні активних бойових дій, протистоять результатам ворожих обстрілів об'єктів критичної інфраструктури і житлових комплексів і промислових об'єктів, які нерідко повторюються, створюючи додаткові загрози для особового складу. Робота фахівців служби ЦЗ в період воєнного стану потребує ще більш високої фізичної та психологічної витривалості, здатності оперативно ухвалювати рішення та діяти в екстремальних, ризиконебезпечних обставинах, постійно вдосконалювати сукупність різнобічних компетентностей. Зважаючи на це, підвищення якості професійної підготовки фахівців із галузі знань 26 Цивільна безпека, спеціальність 263 (нині – К10) «Цивільна безпека» є важливим завданням відомчих закладів вищої освіти (ЗВО).

Згідно з даними «Аналітичної довідки про пожежі та їх наслідки в Україні за 12 місяців 2024 року», щодня протягом року фіксувалось у середньому 287 пожеж; гинули 4 особи, 5 отримували травми; були знищені або пошкоджені 99 будівель чи споруд і 19 одиниць техніки; матеріальні втрати складали 145,9 млн грн на добу. У таких реаліях особливо важливою є ефективна система підготовки кадрів на принципах перманентного навчання, саморозвитку й адаптації до нових викликів, що постійно змінюються та ускладнюються. Водночас, за нашими спостереженнями, навчання у ЗВО ДСНС України не забезпечує формування в молодих фахівців належної готовності до саморозвитку під час усієї подальшої професійної діяльності.

Аналіз функціональних обов'язків і вимог до фахівців служби цивільного захисту, змісту й організації освітнього процесу та запитів ДСНС України свідчить про відсутність у сучасному педагогічному дискурсі досліджень, що розкривають важливість підготовки курсантів відомчих ЗВО із специфічними умовами навчання до неперервного саморозвитку. Це породжує низку таких суперечностей:

на державно-освітньому рівні: між вимогами сектору безпеки і оборони України щодо кадрового забезпечення підрозділів служби цивільного захисту фахівцями, здатними організувати виконання складних завдань в обставинах невизначеності й ризику, та недоліками їхньої підготовки у відомчих ЗВО внаслідок неорганізованості та незбалансованості саморозвитку курсантів;

на соціально-педагогічному рівні: між декларуванням суспільством потреби особистісного розвитку й саморозвитку фахівців ЦЗ та чинною системою освіти, в якій переважають консервативні підходи, зосереджені на відтворенні знань і вмінь, недостатньому впровадженні сучасних методик і технологій навчання;

на галузево-педагогічному рівні: між завданнями цілісного, безперервного та інтегрованого вдосконалення професійної освіти фахівців служби цивільного захисту відповідно до міжнародних і національних стандартів якості освіти та фрагментарним підходом до її реформування, спрямованим на вдосконалення окремих елементів освітньої системи без урахування взаємозв'язків і взаємоузгодженості, що проявляється в роз'єднаності, дискретності інновацій і недоліках їх застосування;

на галузево-технологічному рівні: між обмеженими можливостями матеріально-технічної бази та інформаційно-освітнього середовища ЗВО ДСНС України та швидкими темпами оновлення техніки й обладнання у професійній діяльності, що потребують постійної адаптації до освітнього процесу та впровадження у професійну підготовку для забезпечення її випереджувального характеру;

на науково-методичному рівні: між потребами у проєктуванні, розробленні та реалізації науково-методичного комплексу підготовки майбутніх фахівців служби ЦЗ до неперервного саморозвитку та недостатньою ефективністю чинного навчально-методичного забезпечення цього процесу, фрагментарністю освітніх програм, недостатньою адаптованістю навчальних матеріалів щодо формування самостійності в навчанні, вмінь і навичок перманентного професійного розвитку.

на особистісно-компетентнісному рівні: між усвідомленням майбутніми фахівцями значимості та виробленням потреби систематичного саморозвитку як ключового елемента професійного становлення й зростання та відсутністю сприятливих умов для його реалізації внаслідок недостатньої орієнтації на це закладів освіти.

Проблеми професійної підготовки фахівців цивільного захисту нині перебувають у центрі уваги низки вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, важливими є наукові розвідки, які виконали О. Бикова, Д. Бондар, В. Боднарчук, Н. Вовчаста, А. Демків, О. Євсюков, І. Зелений, Я. Ільчишин, М. Коваль, М. Козяр, О. Колесніченко, В. Король, М. Кусій, В. Лефтеров, А. Литвин, С. Миронець, В. Михайлов, Я. Овсяннікова, Н. Олексієнко, О. Парубок, Л. Перелигіна, Л. Пилипенко, О. Повстин, В. Покалюк, Р. Ратушний, Л. Руденко, В. Садковий, В. Слободяник, Р. Сірко, І. Смірнова, О. Стельмах, Ю. Таймасов, О. Тімченко, Т. Ткаченко, Р. Ткачук, Г. Хлипавка, Р. Яремко та ін. Науковці стверджують, що підготовка кадрів для ДСНС України є організованим і цілеспрямованим процесом формування знань, умінь, навичок, набуття досвіду та розвитку професійно важливих якостей фахівців, а ефективність освітнього процесу суттєво залежить від педагогічної взаємодії на всіх етапах і рівнях професійної освіти й підвищення кваліфікації. При цьому концептуальні засади і науково-методичні пропозиції щодо професійної освіти фахівців служби цивільного захисту, незважаючи на незаперечні досягнення, повністю не вирішують завдання вдосконалення процесу навчання та виховання здобувачів. Зокрема, досі не розроблені система формування готовності фахівців цивільного захисту до неперервного саморозвитку протягом подальшої служби.

Нагальна необхідність усунення зазначених суперечностей, недостатня теоретична розробленість, вагоме практичне значення, а також соціальна значущість проблеми невинного підвищення кваліфікації працівників ДСНС України зумовили вибір теми дослідження: *«Теоретичні та методичні засади формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до програми науково-дослідної роботи кафедри практичної психології та педагогіки факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності з тем «Психолого-педагогічні технології підготовки фахівців до діяльності в особливих умовах та її психологічний супровід» (РК № 0116U005307) і «Педагогічне забезпечення та психологічний супровід професійної підготовки та збереження здоров'я фахівців ризиконебезпечних професій у закладах вищої освіти» (РК № 0122U001531).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол № 9 від 23.04.2025 р.).

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування, концептуально-методичне вдосконалення й експериментальна перевірка ефективності системи формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку під час навчання у ЗВО ДСНС України.

Відповідно до мети визначені такі **завдання дослідження:**

1. Охарактеризувати теоретико-методологічні основи неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту.
2. На основі вивчення досвіду професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту в Україні та за кордоном з'ясувати закономірності та принципи їх неперервного саморозвитку.
3. Визначити сутність і структуру готовності фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку.
4. Розробити діагностичний інструментарій і встановити сучасний стан готовності до неперервного саморозвитку випускників ЗВО ДСНС України.
5. Обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку.
6. Побудувати й апробувати модель формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку.
7. Розробити комплекс технологій із формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку та перевірити його ефективність у ЗВО ДСНС України.
8. Розробити концепцію підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку.
9. Запропонувати напрями модернізації підготовки фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців служби цивільного захисту.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні засади формування готовності фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку під час навчання в закладах вищої освіти ДСНС України.

Провідною **ідеєю** нашого науково-педагогічного пошуку є положення про те, що неперервний саморозвиток майбутніх фахівців служби цивільного захисту є пріоритетним напрямом їхнього професійного становлення. Для виконання службових обов'язків у ситуаціях ризику та небезпеки недостатньо лише сукупності наперед визначених професійних компетентностей, оскільки безперервне ускладнення

завдань вимагає постійної модернізації спецобладнання для ліквідації небезпеки, а це своєю чергою потребує неперервного самовдосконалення та саморозвитку. Важливим у цьому процесі є перехід вищої освіти від традиційних підходів до більш гнучкої, інноваційної системи, що забезпечує послідовність, систематичність, наступність і неперервність цього процесу. Розуміння потреби професійного саморозвитку формується в освітньому процесі відомчих ЗВО із специфічними умовами навчання на основі науково обґрунтованої концепції, яка передбачає: неперервне підвищення ефективності теоретичної та практичної підготовки здобувачів; усвідомлення потреби впровадження науково-технологічних інновацій у професійній діяльності; випереджувальне проєктування, формування та розвиток усіх складових інтегрованої професійної компетентності, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків; цілеспрямоване виховання особистісних якостей, що сприяють неперервному саморозвитку та успішній професійній діяльності; набуття рефлексивних навичок самоаналізу й об'єктивної самооцінки власного професійного зростання.

При цьому процеси реформування та модернізації відомчих закладів вищої освіти ДСНС України необхідно спрямувати на створення інноваційної системи професійної підготовки майбутніх фахівців, орієнтованої на їхній подальший неперервний саморозвиток, яка не лише відповідатиме сучасним вимогам галузі та державним і міжнародним стандартам, а й враховуватиме реальні можливості її вдосконалення та розбудови освітнього середовища ЗВО. Досягнення цих цілей можливе завдяки впровадженню інноваційних методів навчання, інтеграції низки методологічних підходів, розробленню та використанню новітніх технологій, моделюванню реальних ситуацій професійної діяльності, а також постійному вдосконаленню освітньо-професійних програм відповідно до потреб служби цивільного захисту. Важливо, щоб освітній процес сприяв формуванню в майбутніх фахівців здатності до самостійного навчання, критичного мислення, швидкої адаптації до змінних умов професійної діяльності, а також розвитку навичок аналізу, самооцінки та ухвалення ефективних рішень в обставинах невизначеності та ризику. Також цей процес має базуватися на активній співпраці науково-педагогічних працівників, командирів, здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів, слухачів), адміністрації закладу, враховувати професійно-кваліфікаційні вимоги і ґрунтуватися на сукупності методологічних підходів, сучасних психолого-педагогічних концепціях, психопедагогіці безпеки, етичних цінностях, дидактичних закономірностях і принципах.

Концепція дослідження визначає ключові напрями наукового пошуку щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту в ЗВО із специфічними умовами навчання, ґрунтується на авторському підході до їхнього неперервного саморозвитку та професійного вдосконалення. Концепція дослідження спрямована на розробку інноваційної системи професійної підготовки фахівців у ЗВО ДСНС України, що має на меті формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку, поєднує традиційні та інноваційні підходи, сприяє формуванню належного рівня професійної компетентності, їхньому подальшому безперервному професійному самовдосконаленню та загальному підвищенню рівня безпеки в українському суспільстві. Зміст концепції відображає науково-педагогічні засади модернізації професійно-психологічної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту на кількох рівнях:

1. Методологічний концепт дослідження слугує теоретико-методологічною основою та науковим підґрунтям для розв'язання проблеми підготовки фахівців цивільного захисту до неперервного саморозвитку на фундаментальних засадах: *теорії пізнання (гносеології)* стосовно природи, процесів і процедури пізнавальної діяльності, її потенціалу, умов достовірності та критерію істинності; *феноменології* щодо цілісного та багатовимірного осмислення структури готовності майбутнього фахівця до неперервного саморозвитку й інтегрального характеру їхньої професійної підготовки; *теорії діяльності (праксеології)*, що визначає принципи оптимізації професійної діяльності, розкриваючи закономірності й умови ефективної підготовки фахівця до конкретного виду діяльності; *гуманістичної парадигми* освіти, яка акцентує на свободі мислення та поведінки суб'єктів освітньої взаємодії, розвитку людяності, тактовності та толерантності фахівців ДСНС України.

Загальнонауковими орієнтирами підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту до неперервного саморозвитку виступають положення таких методологічних підходів: *системного*, що сприяє поетапному та послідовному розгортанню процесу професійної освіти майбутніх фахівців як цілісної системи, а також проєктуванню та конструюванню об'єктів професійної підготовки; *синергетичного* – забезпечує найвищу форму активності фахівців служби цивільного захисту у професійній царині на основі попередньо сформованих компетентностей, що сприятимуть саморозвитку, плануванню, прогнозуванню, управлінню особистості в умовах професійної взаємодії із суспільством; *особистісного* – орієнтує на формування та розвиток професійно важливих якостей індивіда, враховуючи його потенціал, зокрема здатність до самовдосконалення та саморозвитку; *діяльнісного* – спонукає формувати готовність до неперервного саморозвитку на основі поетапного залучення до безпосередньої практичної діяльності, у тому числі в ризиконебезпечних обставинах; *компетентнісного* – сприяє переорієнтації освітнього процесу на практичний результат, тобто в площину формування та розвитку здатностей самостійного використання здобутих професійних знань, набутих умінь і навичок в надзвичайних ситуаціях; *культурологічного* – розкриває соціокультурний контекст галузі безпеки людини, встановлюючи взаємозв'язок навчання з суспільною життєдіяльністю; *середовищного* – враховує психолого-педагогічні умови професійної підготовки до саморозвитку та самовдосконалення й освітнє середовище у ЗВО ДСНС України; *акмеологічного* – направляє особистість на опанування стратегій творчої самореалізації, що забезпечує розкриття її потенціалу в процесі навчання; *ресурсного* – полягає у визначенні та встановленні взаємозв'язків особистісної самореалізації з потенційними властивостями психіки та фізіології, що сприятиме стресостійкості при ліквідації надзвичайних ситуацій. Комплексне поєднання цих підходів сприяє оптимізації системи підготовки фахівців цивільного захисту, а також створює можливості для їхнього подальшого неперервного особистісного та професійного зростання.

2. *Теоретичний концепт* ґрунтується на фундаментальних педагогічних закономірностях і принципах, що враховують сучасні виклики, особливості та стратегічні напрями розвитку вищої освіти в Україні. Він окреслює сукупність науково-педагогічних теорій і рекомендацій щодо впровадження інноваційних технологій у підготовку фахівців служби цивільного захисту з метою формування готовності до неперервного професійного саморозвитку на засадах психопедагогіки безпеки. Кон-

цепт враховує соціальне замовлення на висококваліфікованих, мобільних, інноваційно орієнтованих фахівців, здатних діяти в обставинах підвищеної складності, невизначеності та ризику. Науковий пошук у цій царині спрямований на використання досягнень вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі педагогіки, психології, безпеки життєдіяльності, а також на адаптацію світових освітніх практик до національного контексту підготовки фахівців служби цивільного захисту:

- формування готовності до неперервного саморозвитку дає змогу розкрити потенціал майбутнього фахівця, підвищити рівень його загальної та фахової підготовки, адаптивності, стресостійкості, забезпечує здатність до самостійного аналізу професійної діяльності, формулювання нових цілей і шляхів їх досягнення;

- постійне самовдосконалення виступає джерелом професійного зростання, яке забезпечує відповідність дій фахівців служби цивільного захисту сучасним вимогам, впровадженню новітніх ідей, технологій і методів роботи, що формує основу для командної роботи й культури безпеки;

- структура та функціональне наповнення професійної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту у відомчих ЗВО, а також розроблене науково-методичне забезпечення їхньої підготовки прогностично орієнтуються на вимоги державних і міжнародних стандартів освіти, стратегічні завдання ДСНС України, очікування роботодавців, а також запити стейкхолдерів;

- перспективне науково-педагогічне обґрунтування, проектування та побудова моделі формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку є ключовим завданням реалізації ефективної системи, що передбачає поетапний підхід до освітнього процесу, який охоплює всі етапи – від професійного відбору та ознайомлення з фахом, через цілеспрямоване формування загальних і професійних компетентностей, до розвитку потреби і здатності невідпинно самовдосконалюватися після завершення етапу здобуття вищої освіти.

3. *Методичний концепт* відображає цілісну логіку та функціональні механізми навчально-методичного комплексу професійної підготовки майбутніх фахівців ДСНС України, створення та впровадження якого сприяє зростанню вмотивованості та активізації пізнавальної діяльності здобувачів, а також інтенсифікації навчання на основі впровадження різноманітних адаптивних і проблемно орієнтованих форм і методів, щоб забезпечити глибоку рефлексію учасників навчання, їхнє занурення у професійно-практичні ситуації, максимально наближені до реалій служби цивільного захисту. Реалізація компонентів неперервного саморозвитку відображена в навчально-методичному комплексі, що обіймає такі складові:

- оновлений зміст професійної підготовки майбутніх фахівців, структура якого забезпечує інтегрування методологічної, психолого-педагогічної, методичної та практичної підготовки;

- методичні засади формування готовності до саморозвитку, які розкривають логіку, механізми й умови її формування, продукують необхідні особистісні якості, стимулюють самостійну пошуково-дослідницьку діяльність, формування самосвідомості, розвиток рефлексивних умінь з урахуванням специфіки ДСНС України;

- інноваційні технології професійної підготовки майбутніх фахівців, які поєднують елементи інтерактивних, проблемно орієнтованих та евристичних методів навчання в контексті психопедагогіки безпеки, залучення здобувачів освіти до

розв'язання завдань і ситуацій, що моделюють реальні професійні функції, сприяючи структуруванню власного досвіду, розвитку навичок самоаналізу досягнень і планування особистісно-професійного зростання.

4. *Практичний концепт* передбачає апробацію розробленої авторської системи формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку під час навчання у ЗВО ДСНС України, що вимагає:

- упровадження результатів дослідження з метою перевірки їх ефективності, систематичний моніторинг динаміки формування готовності здобувачів освіти до саморозвитку за допомогою діагностичних методик, оцінювання розвитку особистісних і професійних якостей, рівнів готовності до неперервного саморозвитку;

- аналіз ефективності застосованої системи шляхом порівняння результатів контрольних і експериментальних груп, що дає змогу об'єктивно оцінити досягнення поставлених цілей;

- розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення освітнього процесу та подальшої імплементації отриманих результатів у діяльність ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Упровадження авторської системи потребує врахування найближчих і довгострокових перспектив їхньої професійної діяльності; визначення інноваційних напрямів і специфічних принципів, а також оновлення змісту, методів і технологій підготовки фахівців ДСНС України. Загалом модернізація професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту полягає в цілеспрямованому, поетапному формуванні та послідовному розвитку їхньої компетентності та компонентів готовності до неперервного саморозвитку (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-компетентнісний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-аналітичний і психофізіологічний), які в єдності забезпечують не лише підготовленість фахівців до виконання професійних обов'язків, а й спроможність випереджувально розвиватися надалі. Завдяки такому підходу забезпечується підготовка фахівців, які здатні досягати високих результатів у професійній діяльності, перманентно підвищуючи рівень своєї кваліфікації, характеризуються високою вмотивованістю, адаптивністю та стійкістю.

Гіпотеза дослідження: підготовка в ЗВО ДСНС України майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку відбуватиметься ефективно, якщо розробити науково обґрунтовані теоретико-методологічні основи, врахувати кращий досвід підготовки до неперервного саморозвитку майбутніх фахівців цивільного захисту в Україні та за кордоном, створити систему формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку під час навчання в ЗВО ДСНС України (визначити структуру готовності, обґрунтувати психолого-педагогічні умови, побудувати модель), розробити концептуально-методичні засади підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку. **Часткові гіпотези** припускають, що рівень сформованості готовності до неперервного саморозвитку у випускників залежить від низки створених у ЗВО психолого-педагогічних умов: зорієнтованість освітнього процесу на формування мотивації неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту; створення сприятливого мікроклімату й здоров'язбережувального середовища в колективах для виявлення активності кожного учасника освітнього процесу та можливостей для їхнього саморозвитку; цілеспрямоване формування та

розвиток професійно важливих якостей як складових компетентності фахівців сфери цивільного захисту; залучення й активізація майбутніх фахівців служби цивільного захисту до науково-дослідної роботи закладу освіти, ініціюючи потребу в самоосвіті та самовихованні; стимулювання неперервної організації освітнього процесу із залученням практичних працівників і стейкхолдерів.

Методологічною основою дослідження є провідні ідеї та принципи наукової теорії пізнання, праксеології, феноменології, гуманістичної освітньої парадигми, сукупність методологічних підходів (системний, синергетичний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, культурологічний, акмеологічний, середовищний, ресурсний), а також сучасні психолого-педагогічні концепції щодо розробки й упровадження оновленого змісту, методів і технологій освіти у ЗВО із специфічними умовами навчання, які базуються на ідеях технологізації освітнього процесу, теорії управління освітніми системами, психопедагогіки безпеки, а також засади андрагогіки, самоменеджменту, рефлексивної та психофізіологічної практики тощо.

Нормативною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти: «Конституція України» (1996); «Кодекс цивільного захисту України» (2013); Закони України «Про національну безпеку України» (2018), «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про професійний розвиток працівників» (2019), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту, вдосконалення законодавства з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, організації та проведення евакуації населення, забезпечення охорони життя та здоров'я громадян» (2024); «Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019); «Стратегія національної безпеки України» (2015); «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» (2013); «Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 роки» (2014); «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» (2022); «Стратегія реформування системи Державної служби з надзвичайних ситуацій» (2017); «Положення про єдину державну систему цивільного захисту» (2014); «Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій» (2015); «Порядок підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту» (2020), інші нормативні документи, що передбачають приведення підготовки фахівців служби цивільного захисту у відповідність до запитів суспільства та військового стану.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять положення та висновки, що висвітлюють:

– *методологічні основи сучасної професійної освіти* (О. Антонова, М. Бастун, І. Бех, Б. Безязичний, Н. Бібік, Г. Васянович, О. Вознюк, О. Глузман, С. Гончаренко, Г. Дутка, Л. Дяченко, І. Драч, О. Дубасенюк, А. Євтодюк, В. Желанова, І. Зязюн, О. Ільєнко, Н. Кабусь, В. Кавалеров, Я. Кічук, І. Коновальчук, В. Кремень, В. Лізинський, О. Локшина, В. Луговий, О. Матвієнко, В. Мелешко, С. Микитюк, Н. Ничкало, Л. Петренко, Н. Побірченко, О. Пометун, Т. Попова, К. Приходченко, В. Радкевич, В. Рибалка, О. Савченко, С. Сисоєва, П. Сікорський, В. Скотний, О. Сухомлинська, Ю. Ткач, В. Ягупов, А. Ярошенко, О. Ярошинська, Н. Haken, J.-F. Herbart, W. Hutmacher, J. Karney, W. Okoń, J. Pestalozzis, E. Stones);

– *теоретичні засади і концепція багаторівневої неперервної освіти* (А. Алексюк, В. Андрущенко, В. Биков, І. Богданова, Р. Гуревич, О. Даниленко, А. Дахній, І. Дичківська, О. Євсюков, Ю. Колісник-Гуменюк, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Руденко, В. Соловійов, О. Шквир, R. Dave, P. Lengrand, S. Tella);

– *концептуальні засади саморозвитку особистості фахівця* (Г. Балл, Т. Білоус, Л. Бондаренко, Г. Ващенко, М. Вієвська, С. Волгіна, О. Гандабура, О. Даценко, О. Єрахторіна, І. Єрмаков, С. Жембровський, І. Зязюн, Л. Зязюн, А. Іващенко, В. Іщенко, Е. Коваленко, В. Ковальчук, О. Колесник, О. Колодницька, Г. Костюк, С. Кузікова, Н. Кушнір, В. Лозовецька, В. Лозовой, Н. Лосєва, В. Мазін, С. Максименко, О. Орлова, О. Остапчук, І. Пасацька, Н. Пророк, В. Семиченко, К. Соцький, І. Смірнова, С. Стельмах, О. Столярчук, В. Сухомлинський, В. Терещук, А. Ткаченко, К. Ушинський, В. Фрицюк, А. Цюприк, В. Чайка, Н. Чепелева, R. Navighurst, S. Knapp, M. London, A. Maslow, J. Smither);

– *теоретичні та методологічні основи формування та розвитку фахівців у ЗВО із специфічними умовами навчання* (В. Аніщенко, С. Білявець, І. Блощинський, О. Бойко, Д. Бондар, Н. Вовк, Н. Вовчаста, О. Гавришків, А. Галімов, О. Діденко, О. Євсюков, О. Капінус, М. Коваль, М. Козяр, В. Клочков, В. Кузнєцов, М. Кусій, В. Лефтеров, А. Литвин, А. Мельніков, С. Миронець, В. Михайлов, Л. Мороз, Л. Олійник, О. Повстин, В. Покалюк, Р. Сірко, Ю. Таймасов, О. Тімченко, О. Торічний, К. Тушко, S. McBride, K. Reivich, M. Seligman).

Методи дослідження. Для перевірки вихідних припущень і реалізації поставлених завдань на різних етапах дослідження використовувався комплекс методів: 1) *теоретичні* – аналіз, синтез, систематизація навчально-методичної літератури, нормативної та звітної документації; порівняння й узагальнення для виявлення особливостей вітчизняного та зарубіжного досвіду підготовки фахівців служби цивільного захисту; вивчення й обґрунтування вимог до особистості фахівця ДСНС України; типізація, конкретизація базових категорій дослідження; індукція, дедукція для визначення й обґрунтування психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; моделювання і проєктування системи формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; узагальнення, прогнозування та конкретизація для розроблення концепції підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; 2) *емпіричні* – праксиметричні (вивчення й аналіз досвіду професійного розвитку), обсерваційні (самоспостереження, безпосереднє спостереження, рефлексія), діагностичні (анкетування, тестування, бесіди, опитування, експертне оцінювання, самоаналіз, самооцінювання) методи; педагогічний експеримент, що охоплював констатувальний (для визначення рівня готовності до саморозвитку) та формувальний (для перевірки ефективності авторської моделі, психолого-педагогічних умов і науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку в ЗВО ДСНС України); методи аналізу й узагальнення емпіричних даних, систематизації, прогнозування; табличні та графічні методи представлення результатів дослідження; 3) *методи статистичного аналізу*: оцінювання параметрів розподілу та узагальнення незалежних характеристик, кореляційний і факторний аналіз, визначення критеріїв узгодженості χ^2 для виявлення статистичної відповідності між

декількома емпіричними розподілами з метою перевірки достовірності одержаних експериментальних даних; узагальнення й інтерпретація впроваджених результатів наукового дослідження для формулювання обґрунтованих висновків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано специфічні принципи неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту, обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку (зорієнтованість освітнього процесу на формування мотивації неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту; створення сприятливого мікроклімату й здоров'язбережувального середовища в колективах для виявлення активності кожного учасника освітнього процесу та можливостей для їхнього саморозвитку; цілеспрямоване формування та розвиток професійно важливих якостей як складових компетентності фахівців сфери цивільного захисту; залучення й активізація майбутніх фахівців служби цивільного захисту до науково-дослідної роботи закладу освіти, ініціюючи потребу в самоосвіті та самовихованні; стимулювання неперервної організації освітнього процесу із залученням практичних працівників і стейкхолдерів), побудовано модель формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку (організаційно-цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-проектувальний, змістово-процесуальний, оцінно-результативний блоки), розроблено концепцію підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; *уточнено* науково-педагогічну сутність і структуру феномена «готовність майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку», дидактичні особливості та інноваційні засади підготовки здобувачів у відомчих ЗВО ДСНС України; *конкретизовано* критерії, показники і рівні готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; *подальшого розвитку набули* науково-педагогічні положення щодо неперервного саморозвитку фахівців у галузі безпеки людини, концептуальні засади психопедагогіки у професійно-екстремальній підготовці, новітні наукові підходи у підготовці майбутніх фахівців служби цивільного захисту та педагогічні інновації в освітній діяльності ЗВО із специфічними умовами навчання.

Теоретичне значення одержаних результатів: визначено *теоретичні* й обґрунтовано *методологічні основи* неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту (проаналізовано проблему неперервного саморозвитку особистості та інтерпретовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження; розглянуто саморозвиток як складову неперервного професійного розвитку фахівців; з'ясовано можливості психопедагогіки в контексті підготовки фахівців до неперервного саморозвитку; визначені методологічні підходи до саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту); виявлено *дидактичні особливості* професійної підготовки до неперервного саморозвитку майбутніх фахівців цивільного захисту в Україні та за кордоном (розглянуто підготовку фахівців цивільного захисту в ЗВО ДСНС України в умовах війни; вивчено кращий досвід підготовки фахівців сфери цивільного захисту в розвинених країнах; сформульовано закономірності, специфічні принципи й функції неперервного саморозвитку майбутніх фахівців цивільного захисту); обґрунтовано *інноваційну систему* формування готовності майбутніх фахі-

вців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку під час навчання в ЗВО ДСНС України (визначено структуру готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; обґрунтовано психолого-педагогічні умови, які забезпечують ефективність формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; розкрито завдання, зміст і складові моделі формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку); розроблено *концептуально-методичні засади* підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку (обґрунтовано науково-методичні підходи і дидактичні особливості технології формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; розроблено концепцію підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку).

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні навчально-методичного забезпечення процесу формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку, що включає: навчальний посібник «Психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки»; навчально-методичний посібник з організації та проведення тренінгу «Професійно-психологічний супровід рятувальників в умовах ризику»; методичні рекомендації «Проведення соціально-психологічних тренінгів» і «Надання першої психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок надзвичайних подій або збройної агресії на території України»; комплекс тренінгових програм, спрямований на розвиток ключових компонентів саморозвитку. Крім того, апробовано та реалізовано психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; розроблено та впроваджено спецкурси вибіркових навчальних дисциплін («Психопедагогіка безпеки», «Самодопомога та профілактика емоційного вигорання», «Тренінг саморозвитку та психоемоційного відновлення»); визначено критерії, показники, рівні та методи діагностики готовності фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; підготовлено методичні вказівки для науково-педагогічних працівників та особового складу ДСНС України «Формування професійної компетентності майбутніх фахівців через неперервний саморозвиток». Також запропоновані прогностичні напрями модернізації професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту.

Результати дослідження застосовуватимуться у професійній діяльності науково-педагогічних працівників ЗВО зі специфічними умовами навчання для створення та вдосконалення науково-методичного забезпечення, електронних навчально-методичних комплексів, розроблення авторських курсів і навчальних програм, упровадження інноваційних засобів навчання й електронних освітніх ресурсів. Отримані результати і висновки становлять практичну цінність для формування нормативної документації відомчих ЗВО та інших закладів освіти, а також будуть корисними для працівників служби цивільного захисту.

Наукові положення та навчально-методичні матеріали **впроваджено** в практику діяльності Головного управління ДСНС України у Львівській області (довідка б/н видана 10.02.2025 р.), Головного управління ДСНС України у Дніпропетровській області (довідка № 49 02-4356/49 11 від 15.05.2025 р.), Груп гуманітарного розмінування (довідка б/н видана 26.05.2025 року), в освітній процес Львівського державно-

го університету безпеки життєдіяльності (акт б/н від 29.05.2025 р.), Львівського державного університету внутрішніх справ (акт б/н від 05.05.2025 р.), Національного університету оборони України (довідка б/н видана 16.05.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. У наукових працях, опублікованих у співавторстві з О. Вавринів [19; 22; 26], Р. Великим [25], І. Гояном [24], Р. Держком [35], К. Довгаль [56; 57], М. Ковалем [3; 6; 7; 8; 27; 29; 31; 53], А. Ковальчуком [54], М. Козяром [4; 5; 20; 25; 46], Ю. Кулик [24], Р. Лаврецьким [25], В. Лакіш [48], А. Литвином [26; 59; 61], М. Маланюк [26], Е. Михликом [26], Л. Олійником [11; 17], М. Павлюк [23], М. Палагнюком [17], С. Пасічник [21; 47; 64], Л. Перлигіною [22], А. Петренко [54], А. Реверою [58], Л. Руденко [25], Р. Сірко [24], В. Слободяником [24], О. Смолінською [23], О. Стельмах [13; 24], О. Ткачик [50; 60], Н. Хуртовенко [24], А. Цюприком [22], Д. Шульгою [23], Р. Яремком [13; 19; 21; 22; 24; 26; 28; 50; 55; 60; 61; 62; 64], авторськими є положення і висновки, які стосуються теоретичних засад і методичних аспектів формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку під час навчання в ЗВО. Ідеї та підходи співавторів у дисертації не використовувалися.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах» зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти захищена 2017 р. у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Положення та результати дослідження обговорювались на 28 наукових заходах, у тому числі 13 міжнародних: «Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства» (м. Чернігів, 2018 р.); «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (м. Львів, 2021 р.), «The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society» (м. Рига, Латвія, 2022 р.); «Удосконалення теоретико-методичних засад професійної військової освіти у секторі безпеки та оборони» (м. Київ, 2022 р.); «Інформаційна безпека та інформаційні технології» (м. Львів, 2022, 2024 рр.); «Комунікація як чинник транспарентності соціальної взаємодії: психологічний, історичний, правовий, економічний та політичний виміри» (м. Тернопіль, 2023 р.); «Nowe tendencje w psychologii i pedagogice» (м. Радом, Польща, 2023 р.); «Культура як феномен людського духу (багатогранність і наукове осмислення)» (м. Львів, 2023 р.); «Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих у системі неперервної освіти» (м. Біла Церква, 2023 р.); «Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів» (м. Київ, 2024 р.); «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки» (м. Львів, 2025 р.); «Цивільний захист в умовах війни» (м. Львів, 2025 р.); 9 всеукраїнських: «Особистість в екстремальних умовах» (м. Львів, 2019, 2024, 2025 рр.); «Формування сучасних педагогічних технологій та освітніх систем» (м. Запоріжжя, 2020 р.); «Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України» (м. Харків, 2021 р.); «Соціально-психологічні та гуманітарні виміри безпеки життєдіяльності» (м. Львів, 2022 р.); «Інформаційна безпека та інформаційні технології» (м. Львів, 2023 р.); «Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи» (м. Львів, 2023 р.);

«Мова – кордон національної безпеки» (м. Львів, 2025 р.); 6 *регіональних*: «Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності ЗВО МВС України та Національної поліції України» (м. Київ, 2019 р.); «Правові гарантії гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України» (м. Львів, 2021 р.); «Теоретико-методичні засади системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у ВВНЗ» (м. Київ, 2021 р.); «Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи» (м. Львів, 2022 р.); «Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану» (м. Київ, 2023 р.); «Виклики толерантності в умовах російської воєнної агресії» (м. Кропивницький, 2023 р.); семінарах, нарадах, круглих столах ЛДУБЖД та інших ЗВО із специфічними умовами навчання.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 64 наукових і науково-методичних публікаціях (28 одноосібних), серед яких: 1 монографія, 1 розділ монографії, 2 посібники, 17 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з педагогічних наук, 4 – в закордонних періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus і Web of Science, 3 статті в зарубіжних періодичних виданнях, 24 матеріали і тези конференцій, семінарів, 3 навчально-методичні розробки.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається з анотацій, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і 12 додатків. Загальний обсяг дисертації – 520 сторінок, з них 370 – основного тексту. Основна частина містить 6 таблиць і 47 рисунків на 33 сторінках. Список використаних джерел містить 584 найменування, з них 95 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, охарактеризовано ступінь розробленості проблеми, викладено мету, завдання, предмет, об'єкт дослідження, сформульовані його концепція та гіпотеза, викладено методологічну основу, нормативну базу, методи наукового пошуку, методологічну й експериментальну бази дослідження, визначено наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів роботи, подано відомості про особистий внесок і апробацію та публікації.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні основи неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту»* розглянуто загальні питання, основні тенденції та виконано ретроспективний аналіз напрямів дослідження проблеми неперервного саморозвитку особистості; визначено сутність основних понять наукового пошуку; охарактеризовано саморозвиток як складову неперервного професійного розвитку фахівців цивільного захисту; розглянуто потенціал психопедагогіки безпеки в контексті підготовки майбутніх фахівців до неперервного саморозвитку, а також репрезентовано методологічні підходи до вивчення й удосконалення процесу становлення майбутніх фахівців служби цивільного захисту.

Усебічний дефінітивний аналіз ключових понять розглянутої наукової проблеми, а саме: «саморозвиток», «самовдосконалення», «саморозвиток особистості», «усвідомлений саморозвиток», «професійний саморозвиток», «компетентність», «компетенція», «компетентність фахівця», «професійна компетентність» дав змогу уточнити їх сутність і показати наше бачення місця неперервного саморозвитку

майбутніх фахівців служби цивільного захисту в контексті сучасної освітньої парадигми. Критично розглянувши провідні концепції та підходи до саморозвитку в працях вітчизняних і зарубіжних учених ми виявили, що питання саморозвитку фахівців різного профілю тісно пов'язується із завданнями професійного зростання, підвищення рівня компетентності й адаптації персоналу до умов діяльності.

Фахівцям ДСНС України нині необхідна професійна підготовка, яка сутнісно враховує ідею неперервного саморозвитку, що є вагомим чинником розширення, актуалізації та підтримки їхньої професійної компетентності, оскільки загрози, пов'язані з природними катастрофами, техногенними аваріями і наслідками бойових дій, постійно змінюються й ускладнюються. У цих обставинах персонал служби цивільного захисту має не лише досконало володіти дієвими методами ліквідації надзвичайних ситуацій, а й невпинно розвивати лідерські якості, підвищувати психологічну стійкість, опановувати новітні технології та вдосконалювати тактику діяльності із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, порятунку постраждалих і матеріальних цінностей, захисту населення і територій тощо. Загалом саморозвиток не тільки стимулює індивідуальне професійне зростання фахівців, а й зумовлює загальне підвищення ефективності підрозділів ДСНС, сприяючи стійкості особового складу до екстремальних умов, гарантуючи при цьому підготовленість до виконання завдань вищої складності. Відтак якісна підготовка фахівців ДСНС має ґрунтуватися на безперервному навчанні та самовдосконаленні протягом усього періоду служби.

З огляду на це вважаємо, що *неперервний саморозвиток майбутніх фахівців служби цивільного захисту* – це складний, свідомий, динамічний процес, спрямований на самоорганізацію, самовиховання, самоосвіту й реалізацію власного потенціалу на шляху до досягнення високої компетентності та професіоналізму в ситуаціях невизначеності та ризиконебезпеки. Процес саморозвитку охоплює такі аспекти: поглиблення та вдосконалення спеціалізованих фахових компетентностей; розвиток емоційної стабільності, стресостійкості та навичок управління своїм психофізичним станом; формування здатності до співпраці, управління групою та ефективної взаємодії. Він передбачає набуття здатності та готовності до самостійного навчання, критичного мислення, саморефлексії та мобільності у професійній діяльності. Постійне особистісне вдосконалення дає змогу фахівцям залишатися конкурентоспроможними стосовно щораз більших вимог до їхньої професійної придатності.

З'ясовано, що в основу системи професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту доцільно покласти новітню наукову галузь – психопедагогіку безпеки, положення якої надають широкий спектр методів і технологій для розвитку соціально і професійно важливих психологічних якостей, необхідних для ефективної самореалізації майбутніх рятувальників. Застосування психопедагогічних положень у підготовці здобувачів відомчих ЗВО сприяє розвитку адаптивних стратегій поведінки, формуванню складників компетентності й усвідомленню потреби безперервного самовдосконалення, а також підвищує рівень їхньої психологічної готовності.

Вихідними для вивчення проблеми неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту є провідні загальнонаукові підходи: системний, синергетичний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний, культурологічний, середовищний, ресурсний. Окреслені підходи забезпечують оптимізацію процесу підготовки майбутніх фахівців до самостійного вдосконалення та до-

зволяють розкрити його багатовимірність, а їх поєднання спрямовує професійну підготовку на формування у фахівців служби цивільного захисту навичок неперервного саморозвитку, що є ключовим чинником якісного виконання службових завдань.

У другому розділі *«Професійна підготовка до неперервного саморозвитку майбутніх фахівців цивільного захисту в Україні та за кордоном»* розглянуто специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту в Україні та в окремих зарубіжних країнах; на цій основі запропоновано й охарактеризовано дидактичні закономірності та принципи неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту, у тому числі специфічні.

Професійна підготовка фахівців ДСНС України покликана забезпечити ефективне та безперешкодне комплектування структурних підрозділів галузі безпеки людини персоналом, компетентним у захисті населення і територій, запобіганні виникненню та ліквідації наслідків різноманітних надзвичайних ситуацій, а також здійсненні державного нагляду. Провідне місце у виконанні цього суспільного завдання займають відомчі заклади освіти, які гнучко реагують на соціальне замовлення, запити майбутніх фахівців і потреби галузі безпеки. Зазначимо, що в контексті української державної політики внаслідок війни залишилось два відомчі ЗВО, що провадять освітню діяльність у сфері ДСНС України – Національний університет цивільного захисту України і Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. До НУЦЗ входять такі основні підрозділи: навчально-науковий інститут цивільного захисту, навчально-науковий інститут оперативно-рятувальних сил, навчально-науковий інститут пожежної безпеки, навчально-науковий інститут управління та безпеки населення. До структури ЛДУБЖД належать: навчально-науковий інститут пожежної та техногенної безпеки, навчально-науковий інститут цивільного захисту, факультет психології та соціального захисту та інститут післядипломної освіти. Ці заклади освіти активно впроваджують новітні технології, дистанційні форми навчання, різноманітні тренінги і розширюють співпрацю з міжнародними партнерами. Водночас є проблеми, пов'язані з обмеженими ресурсами, загрозами безпеці суб'єктів освіти і необхідністю суттєвої модернізації освітнього процесу.

Підготовка фахівців сфери цивільного захисту в країнах із розвинутими освітніми системами характеризується багаторівневою організацією, застосуванням міждисциплінарного підходу, активним залученням новітніх технологій і тісною інтеграцією з практичною сферою. Для глибшого аналізу та порівняння моделей професійної підготовки фахівців цивільного захисту розглянуто особливості їхньої освіти в США, Німеччині, Великобританії, Латвії, Франції та Польщі, які відрізняються історичною генезою, соціальним розвитком, державним устроєм і менталітетом населення. Вивчений закордонний досвід дає змогу вдосконалити національну систему підготовки фахівців у сфері цивільного захисту, а його продумана імплементація сприятиме оновленню освітніх програм, посиленню практичної складової навчання та підвищенню загального рівня професійної підготовленості фахівців. Зокрема, за кордоном набуває популярності використання онлайн-курсів і дистанційного навчання, що забезпечує доступність якісної освіти незалежно від місця проживання та інших обставин. Одним із ключових аспектів сучасної підготовки є активне використання спеціалізованих сайтів, вебінарів, тренінгів, навчальних платформ, цифрових бібліотек і професійних форумів. Особливе значення надається тісній співпраці за-

кладів освіти з державними структурами, громадськими організаціями і міжнародними партнерами. Значна увага приділяється також психологічній підготовці, зокрема методам психоемоційного відновлення, що актуально для сучасних загроз. Упровадження таких інструментів в українську освіту дозволить розширити можливості підготовки фахівців, забезпечуючи безперервний розвиток їхніх професійних знань, самостійне вдосконалення спеціалізованих умінь і навичок.

Розглянуто також практику функціонування міжнародних організацій сфери цивільного захисту, які діють від кінця XIX – початку XX ст.: National fire protection association; International association of fire and rescue services; International Association of Fire Fighters; International Fire Service Training Association; Fire Apparatus Manufacturers' Association; Underwriters Laboratories; European Fire Service Colleges' Association; European Group of Organizations for Fire Testing, Inspection and Certification; Federation of European fire officers; International Association of Fire Chiefs. Ці асоціації відрізняються за чисельністю учасників, призначенням, територіальними ознаками, функціями, країнами, що входять до їх складу. Спостерігаються відмінності також у напрямках діяльності, серед яких одні обирають фандрайзинг (залучення ресурсів) і фінансування добровільних підрозділів, об'єднуючи їх, сприяючи співпраці, інші – позиціонують себе як професійні об'єднання, розробляючи договори і гарантії для працівників, захищають їхні трудові, соціальні й економічні права, надають соціально-психологічну підтримку сім'ям тощо. Безперечно, інтеграція у світовий освітній інформаційний простір і постійна модернізація закладів освіти, які здійснюють підготовку фахівців цивільного захисту, є провідними чинниками, що сприяють їхньому саморозвитку як в Україні, так і в глобальному вимірі.

Ефективність підготовки до неперервного саморозвитку фахівців служби цивільного захисту базується на дотриманні закономірностей і принципів, які відображають причинно-наслідкові зв'язки між явищами, подіями, фактами педагогічної діяльності. На наш погляд, перша закономірність передбачає неперервний професійний саморозвиток, оскільки успішність діяльності фахівців залежить від їхнього постійного самовдосконалення, що зумовлене динамікою змін у науці та практиці. Друга враховує психолого-педагогічні умови освітнього середовища, тобто цілісність і ефективність освітнього процесу досягаються в разі позитивного мікроклімату, належного інформаційного забезпечення, підтримки здоров'я, співпраці зі стейкхолдерами та орієнтації на практичну підготовку. Третя закономірність полягає у трактуванні розвитку як шляху до професіоналізму, тобто затребуваний фахівець має прагнути до постійного особистісного та професійного зростання, бути відкритим до нових методів і технологій професійної діяльності. Четверта враховує інтеграцію всіх компонентів готовності до неперервного саморозвитку фахівця задля професійного становлення у ДСНС України. П'ята закономірність передбачає рефлексію як основу самовдосконалення, адже лише глибокий аналіз досвіду забезпечить розвиток компетентності та підготовленість до дій у різних надзвичайних ситуаціях. Ці закономірності є основою для оптимізації системи професійної підготовки здобувачів у відомчих ЗВО з урахуванням потреб підрозділів ДСНС України.

Принципами, що відображають основні ідеї неперервного самовдосконалення особистості, вважаємо такі загальнодидактичні принципи: науковості, системності та послідовності, доступності, свідомості й діяльності, зв'язку теорії з практикою,

активності та самостійності, емоційності. Особливості професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту спонукають застосовувати в освітньому процесі низку принципів професійної освіти: гуманізму, фундаменталізації, неперервності й наступності, інформатизації, мобільності, випереджального розвитку, культуровідповідності, природовідповідності. Для кращого виявлення психолого-педагогічного підґрунтя підготовки фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку, спираючись на сукупність розглянутих закономірностей, підходів і принципів, ми виокремили *специфічні принципи*: неперервності, наступності й перспективності андрагогізму; самоорганізації, самоствердження й саморозвитку фахівця; професійної зацікавленості сферою діяльності; об'єктивної достатності та ресурсної відповідності; багатовекторності й інтенсифікації галузі безпеки людини; природовідповідності індивідуально-психологічних якостей фахівців галузі безпеки людини; раціональної відповідності особистості; професійної інноваційності в галузі безпеки людини. Вважаємо, що узгоджене врахування їх вимог відповідно до специфіки ДСНС України сприяє професійній самоактуалізації здобувачів у відомчих ЗВО.

У третьому розділі *«Система формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку у ЗВО ДСНС України»* визначено структуру готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку, яка дозволяє комплексно оцінювати, формувати і розвивати здатність здобувачів вищої освіти до постійного особистісного та професійного зростання, обґрунтовано психолого-педагогічні умови ефективного формування готовності до неперервного саморозвитку; побудовано та презентовано модель формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку. Положення розділу є науковою основою педагогічних рішень щодо розвитку в майбутніх фахівців ДСНС України професіоналізму та здатності самовдосконалюватися вже під час навчання та протягом усієї професійної кар'єри.

Готовність майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку розуміємо як підготовленість до діяльності в галузі безпеки людини, яка включає психофізіологічні якості (внутрішня мотивація до самовдосконалення, емоційна стійкість, стійкість до стресу, толерантність, доброзичливість, сміливість, рішучість, здатність до розумного ризику, фізичні кондиції та витривалість, налаштованість на впровадження новітніх підходів, модернізація професійної діяльності, здатність до самоорганізації та внутрішньої мобілізації, самоконтроль і саморефлексія та ін.), загальні компетентності (знання й уміння, одержані у формальній, неформальній освіті та в інформальній формі), фахові, спеціалізовані компетентності (здобуті знання, набуті вміння, навички та якості, необхідні для ефективного виконання службових обов'язків, уміння аналізувати поставлені завдання й ухвалювати рішення, здатність до постійного навчання й опанування нових технологій), а також сформовані *soft skills*, які визначають ефективність соціальної взаємодії індивіда.

Структуру готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку становлять такі компоненти: *мотиваційно-ціннісний* – визначає потребу в самовдосконаленні, ціннісне ставлення до інноваційної діяльності, усвідомлення її значущості, позитивне ставлення та інтерес до виконуваних функційних обов'язків, здатність до нівелювання стереотипів і психологічних бар'єрів професійної діяльності; *когнітивно-компетентнісний* – передбачає сформованість

системних фахових знань, умінь і навичок (спеціалізованих, психологічних, педагогічних, техніко-технологічних), їх цілісність, усвідомленість, розвиток логічного та критичного мислення, знання методів, форм, прийомів професійного саморозвитку; *операційно-діяльнісний* – характеризує спроможність до професійної діяльності, здатність використовувати здобуті знання, набуті вміння та навички під час виконання функційних обов'язків, повсякденних і пов'язаних із ліквідацією надзвичайних ситуацій; *рефлексивно-аналітичний* – передбачає сформованість та осмислення внутрішньо-особистісної позиції, цілеспрямованість, впевненість у собі, самоорганізацію, самоконтроль, відповідальність за вчинені дії та власний професійний саморозвиток, здатність до самоаналізу та рефлексії; *психофізіологічний* – охоплює сукупність індивідуально-психологічних і фізіологічних якостей і кондицій, що забезпечують стійкість до стресових ситуацій, витривалість, адаптивність до змін середовища, здатність зберігати працездатність і підтримувати належний рівень психічного та фізичного здоров'я, усвідомлену потребу в здоров'язбереженні.

Ефективність освітнього процесу у ЗВО із специфічними умовами навчання визначають психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку – сукупність взаємопов'язаних психолого-педагогічних чинників, методів, засобів та організаційних підходів, що продукують формування мотивації до самовдосконалення, розвиток професійно значущих якостей, набуття спеціалізованих компетентностей для ефективного виконання функційних обов'язків та адаптації до динамічного професійного середовища. Для їх виокремлення розроблено та проведено анкетування особового складу ЛДУБЖД, в якому взяли участь 50 осіб, стаж яких перевищував 5 років.

Вивчення реального стану професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту й аналіз результатів тестувань засвідчує потребу формування векторності на неперервний саморозвиток. Так, на основі факторного аналізу виявлено чотири фактори, що впливають на процес неперервного саморозвитку: фактор «саморозвиток і професійна орієнтація»; фактор «гнучкість і самомотивація»; фактор «соціальна активність і домінування»; фактор «міжособистісна взаємодія та контроль». Гармонійний розвиток цих факторів забезпечує ефективність фахівців у складних, екстремальних ситуаціях та адаптивність до соціальних і професійних викликів.

За одержаними даними, з урахуванням результатів факторного аналізу обґрунтовано такі психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку в процесі їхньої підготовки в ЗВО: зорієнтованість освітнього процесу на формування мотивації неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту; створення сприятливого мікроклімату й здоров'язбережувального середовища в колективах для виявлення активності кожного учасника освітнього процесу та можливостей для їхнього саморозвитку; цілеспрямоване формування та розвиток професійно важливих якостей як складових компетентності фахівців сфери цивільного захисту; залучення й активізація майбутніх фахівців служби цивільного захисту до науково-дослідної роботи закладу освіти, ініціюючи потребу в самоосвіті та самовихованні; стимулювання неперервної організації освітнього процесу із залученням практичних працівників і стейкхолдерів. Реалізація цих умов заснована на переосмисленні потреби в трансформації основних векторів і складових освітнього процесу, а також особливо-

стей стимулювання фахівців ДСНС України до неперервного саморозвитку в галузі безпеки людини. Як засвідчила апробація, їх дотримання сприяє активному самовдосконаленню та неперервному саморозвитку фахівців цивільного захисту.

Відповідно до мети, гіпотези і завдань дослідження розроблено модель формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку, яка базується на сучасних наукових підходах і спрямована на подальшу ефективну самопідготовку фахівців до динамічної професійної діяльності в царині цивільного захисту. Модель відображає систему формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку під час навчання у ЗВО ДСНС України як самостійну підсистему педагогічної системи професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту. Побудована модель містить такі блоки: організаційно-цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-проектувальний, змістово-процесуальний, оцінно-результативний (рис. 1).

Встановлено, що подальший неперервний саморозвиток майбутніх фахівців служби цивільного захисту як очікуваний результат залежить від дієвого поєднання всіх елементів моделі: державного замовлення на підготовку фахівців; конкретної мети, завдань і нормативного забезпечення; визначених методологічних засад, дидактичних закономірностей і принципів; структурних компонентів, функцій і психолого-педагогічних умов; обґрунтованості науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення; виокремлення етапів підготовки, обраних критеріїв, показників і рівнів; адекватних методів оцінювання готовності до саморозвитку здобувачів. Модель формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку враховує досвід відомчих ЗВО та орієнтована на формування активної, відповідальної, соціально та професійно зрілої особистості. Її реалізація відповідає потребами кожного фахівця служби цивільного захисту в компетентнісному становленні та перманентному самовдосконаленні.

У четвертому розділі *«Концептуально-методичні засади формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку»* висвітлені методичні аспекти формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку, розглянуто комплекс тренінгових технологій із формування цієї готовності, розкрито авторську концепцію підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку.

Удосконалення професійної освіти в ЗВО ДСНС України вимагає пошуку та врахування певних особливостей формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку. Беручи до уваги специфіку професійної підготовки фахівців цивільного захисту та вимоги державного стандарту вищої освіти, наголосимо на таких методичних особливостях:

- використання різних форм і методів (лекції, практичні заняття, семінари, тренінги, кейси, імітаційні вправи тощо) для комплексного засвоєння матеріалу;
- узгодженість освітнього процесу таким чином, щоб забезпечити послідовну й систематичну підготовку майбутніх фахівців до професійної діяльності;
- включення в освітній процес завдань і ситуацій, спрямованих на формування та розвиток професійно важливих якостей особистості;
- використання методів, які стимулюють самостійну роботу та критичне мислення, що сприяє глибокому засвоєнню матеріалу й формуванню аналітичних навичок;

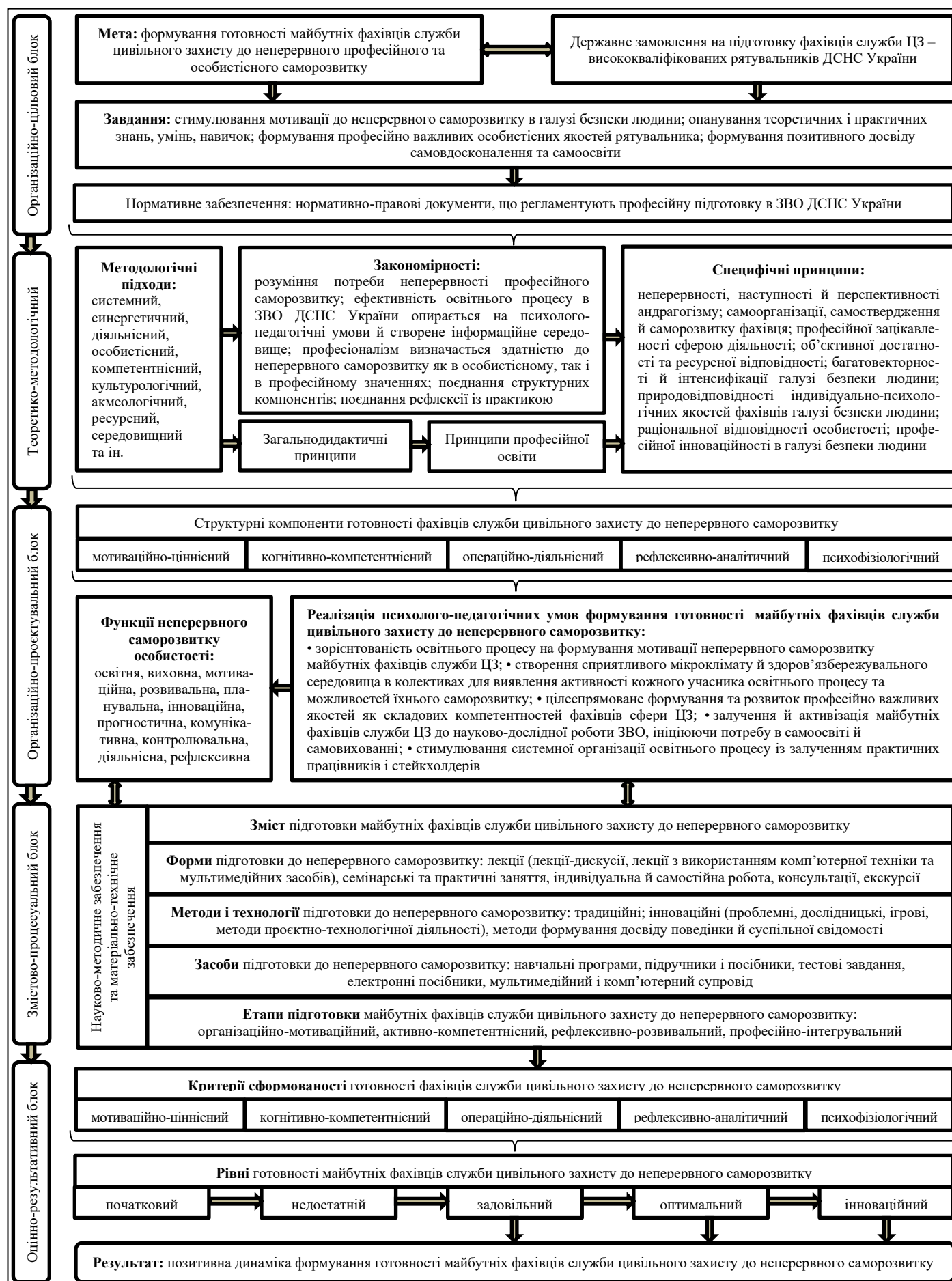

Рисунок 1 – Модель формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку

•забезпечення інтеграції навчальних планів і програм різних дисциплін, що формуватиме компетентність на основі неперервного саморозвитку.

На наше переконання, для формування готовності майбутніх фахівців у ЗВО до неперервного саморозвитку потрібно: на основі запропонованих етапів підготовки (організаційно-мотиваційного, активно-компетентнісного, рефлексивно-розвивального, професійно-інтегровального) застосовувати тренінгові технології, що сприяють активній участі здобувачів вищої освіти в освітньому процесі; впроваджувати інноваційні форми навчання на основі онлайн-курсів, навчально-тренінгових лабораторій, командної роботи; вводити елементи екстремальних завдань, де майбутні фахівці зможуть застосовувати здобуті знання й уміння на практиці; залучати до освітнього процесу практиків ДСНС України для надання молоді практичних порад із їхнього досвіду; всіляко заохочувати майбутніх фахівців до постійного самовдосконалення та саморозвитку у сфері цивільного захисту. Найбільш доцільними й ефективними для формування готовності майбутніх фахівців до неперервного саморозвитку є інноваційні технології психотренінгу. Впровадження тренінгових технологій трансформує логіку освітнього процесу, а професійна підготовка на основі тренінгів має вагомий розвивальний потенціал, що продукує максимальну активність майбутніх фахівців у процесі здобуття необхідних компетентностей.

З огляду на це, з урахуванням пропозицій експертів і потреб ДСНС України підготовлено й упроваджено цілісний науково-методичний комплекс, що включає: навчальні посібники («Психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки», «Професійно-психологічний супровід рятувальників в умовах ризику»); методичні рекомендації («Проведення соціально-психологічних тренінгів», «Надання першої психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок надзвичайних подій або збройної агресії на території України», «Формування професійної компетентності майбутніх фахівців через неперервний саморозвиток»); чотири тренінгові програми, спрямовані на розвиток ключових компонентів саморозвитку («Формування професійно важливих якостей фахівців служби цивільного захисту»; «Формування емоційної стійкості фахівців сектору безпеки і оборони»; «Професійно-психологічне відновлення та стабілізація психічних станів фахівців сектору безпеки та оборони»; «Крок за кроком до неперервного саморозвитку в сфері цивільного захисту»), а також інші методичні розробки і навчальні матеріали. Усі тренінгові заняття організовано з урахуванням часу та спеціально-обладнаних аудиторій, що дало можливість провести різні тематичні вправи. Зазначені навчальні матеріали, методичні засоби і вказівки пройшли апробацію у ЗВО під час проведення курсів, в Головних управліннях Львівської та Дніпропетровської областей ДСНС України, а також у роботі Груп гуманітарного розмінування у форматі семінарів і практичних занять. Використання розроблених тренінгів передбачало їх проведення не лише зі здобувачами вищої освіти, а й з науково-педагогічними і педагогічними працівниками, оскільки незалежно від наукового ступеня і вченого звання кожен викладач потребує розвитку навичок рефлексії та професійно-педагогічного самовдосконалення.

Виконання комплексу тренінгових занять із майбутніми фахівцями служби цивільного захисту підвищує їхню підготовленість до виконання професійних функцій, що продукує неперервний саморозвиток в галузі безпеки людини. Під впливом розвивального освітнього середовища ЗВО із специфічними умовами навчання тре-

нінгові технології виступають засобами стимулювання майбутніх фахівців служби цивільного захисту від навчання до самонавчання, від виховання до самовиховання, від освіти до самоосвіти, від розвитку до саморозвитку. Дієвість і перспективність тренінгової роботи полягає в тому, що такі заняття дозволяють підвищити рівень знань, умінь і навичок, з'ясувати та зрозуміти власні можливості професійної реалізації в майбутній діяльності, а також набуті професійно важливих якостей, потрібних фахівцям служби цивільного захисту. Отже, застосування інноваційних технологій в освітньому процесі дає змогу реалізувати завдання нашого дослідження щодо формування разом із професійною компетентністю в майбутніх фахівців галузі безпеки людини також готовності до неперервного саморозвитку, що забезпечить їм здатність виконувати всі функційні обов'язки, які поставатимуть перед ними.

Концепція підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку спрямована на впровадження в ЗВО ДСНС України навчально-методичного забезпечення, що поєднує традиційні й інноваційні підходи, сприяє безперервному професійному розвитку суб'єктів освіти й підвищенню рівня безпеки в суспільстві. Зміст концепції відображає науково-педагогічні засади модернізації професійно-психологічної підготовки майбутніх фахівців на кількох рівнях: методологічному, теоретичному, методичному та професійно-практичному. Реалізація концепції підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку передбачає такі заходи:

- Оновлення змісту професійної підготовки відповідно до державного замовлення, європейських і світових стандартів, нормативно-правової бази ДСНС України, побажань стейкхолдерів щодо випереджувального характеру навчання.
- Забезпечення цілісності професійної підготовки майбутніх фахівців, що має на меті здобуття фахових знань, оволодіння вміннями і навичками в ЗВО ДСНС України та подальшу їх актуалізацію в процесі життєдіяльності та виконання професійних обов'язків.
- Використання тренінгових технологій, сучасних форм, методів, засобів професійної освіти, які визначають системність процесу формування готовності до неперервного саморозвитку в єдності її компонентів.
- Створення розвивального інформаційно-освітнього середовища, спрямованого на розвиток соціально та професійно важливих якостей майбутніх фахівців, їхніх здібностей і творчого потенціалу.
- Формування наукового світогляду, національно-патріотичне виховання і набуття соціально-комунікативних навичок (soft skills), які забезпечують використання здобутих знань і набутих умінь не лише у професійній, а й повсякденній діяльності, що стимулює та прискорює неперервний саморозвиток майбутніх фахівців.
- Впровадження заходів, зорієнтованих на саморефлексію та самоаналіз, що сприяє поєднанню й активізації навчальної та професійної діяльності щодо неперервного саморозвитку у сфері цивільного захисту.

Професійна підготовка майбутніх фахівців служби цивільного захисту за цими пропозиціями сприятиме ефективній діяльності та уможливить неперервний саморозвиток кожного здобувача. Реалізація нашої концепції забезпечить вирішення низки проблем: враховуватиме запити майбутніх фахівців, потреби замовників кадрів і

тенденції розбудови служби цивільного захисту; інтегруватиме психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку; сприятиме підвищенню професійної компетентності фахівців ДСНС України та загальної підготовленості до активної життєдіяльності; розширить перспективи їхнього самоутвердження; спрямує професійну підготовку в русло неперервного саморозвитку в галузі безпеки людини; в цілому підвищить якість професійної освіти персоналу служби цивільного захисту.

У п'ятому розділі *«Педагогічний експеримент і результати формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку»* викладено критерії, показники та рівні готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку, організацію, етапи і методи експериментального дослідження в ЗВО ДСНС України, подано емпіричний аналіз стану готовності фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку та відображено результати експериментальної перевірки ефективності інноваційної системи підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку.

На основі структурних компонентів готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку визначено такі її критерії: мотиваційно-ціннісний (ціннісне ставлення та інтерес до майбутньої професійної діяльності; відповідальність за виконувану діяльність, усвідомлення її важливості та соціальної значущості, почуття професійного обов'язку та патріотизму; потреба у саморозвитку і самовдосконаленні, прагнення до успіху та кар'єрного росту; налаштованість на впровадження новітніх підходів, модернізацію професійної діяльності), когнітивно-компетентнісний (знання цілей, цінностей, пріоритетів професійної діяльності; знання основних положень законодавства України і нормативних документів ДСНС України; швидкість і гнучкість мислення; знання специфіки, шляхів, методів і засобів професійного зростання та саморозвитку; зорієнтованість на поглиблення та розширення власних знань), операційно-діяльнісний (уміння використовувати спеціалізоване обладнання та техніку; здатність і готовність ідентифікувати потенційні ризики; уміння генерувати, знаходити та обирати нові ідеї; уміння налагоджувати конструктивну взаємодію відповідно до цілей професійної діяльності зокрема в надзвичайних ситуаціях; уміння науково представити розроблені методичні рекомендації; зорієнтованість на поповнення та вдосконалення набутих умінь і навичок), рефлексивно-аналітичний (здатність до рефлексії під час та після виконання професійних завдань; здатність продукувати й підтримувати гармонійні взаємини; позитивне та неупереджене ставлення до керівників, колег і підлеглих; толерантність, дисциплінованість, чесність, принциповість, надійність, пунктуальність) і психофізіологічний (наявність професійно важливих психофізіологічних якостей – емоційна стійкість, толерантність, доброзичливість, витримка, сміливість, рішучість, стійкість до стресу, здатність до розумного ризику; фізичні кондиції та витривалість; уміння створювати сприятливу атмосферу в підрозділах; здатність до самоорганізації та внутрішньої мобілізації).

Відповідно до визначених показників виокремлено та схарактеризовано п'ять рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців до неперервного саморозвитку: початковий (дуже низький), недостатній (низький), задовільний (середній), оптима-

льний (високий), інноваційний (дуже високий). Підібрано комплекс методик і діагностичний інструментарій, що дають змогу визначити рівень окремих складових готовності до неперервного саморозвитку: Шкільний тест інтелектуального розвитку; Невербальний тест Кеттела; Багатофакторний особистісний опитувальник FPI; Методика дослідження рівня професійної спрямованості, розроблена Т. Дубовицькою; Методика готовності до саморозвитку В. Павлова; Адаптований М. Кліманською та І. Галецькою короткий п'ятифакторний опитувальник особистості TPI; Методика виявлення стилю самоактуалізації; Тест для оцінки самоорганізованості до самоосвіти. Підготовлено також авторську методику визначення готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку із 100 запитань.

Програма експериментально-дослідної роботи охоплювала чотири етапи: пошуково-підготовчий (2018–19), констатувально-аналітичний (2020–21), експериментально-формульвальний (2022–23) і рекомендаційно-узагальнювальний (2024–25).

Виконані на етапі констатувального експерименту психодіагностичні випробування та обчислені кореляційні зв'язки свідчать про комплексний взаємозв'язок особистісних характеристик і професійних якостей у підготовці майбутніх фахівців служби цивільного захисту. Зокрема, розвиток професійної спрямованості, самоєфективності, добросовісності та емоційної стабільності сприяє формуванню більш стійких і адаптивних фахівців, здатних працювати в стресових умовах. Отримані результати підкреслюють важливість врахування особистісних стилів і мотивацій у процесі їхньої професійної підготовки, що дозволяє формувати команди, здатні ефективно реагувати на виклики і забезпечувати належний рівень професійної діяльності. Констатувальний експеримент дав змогу встановити реальний стан підготовленості майбутніх фахівців цивільного захисту до подальшого неперервного саморозвитку, а отже – належного виконання професійних обов'язків. Узагальнений розподіл курсантів – випускників бакалаврату за показниками готовності до неперервного саморозвитку (рис. 2) аргументовано свідчить, що традиційна підготовка в закладах вищої освіти ДСНС України із специфічними умовами навчання не забезпечує формування належних результатів. На початковому рівні готовності перебуває 1,2 % випускників; на недостатньому – 28,4 %; 48,0 % характеризуються задовільним і лише 22,4 % випускників – оптимальним рівнем; курсантів з інноваційним рівнем готовності до саморозвитку виявлено не було.

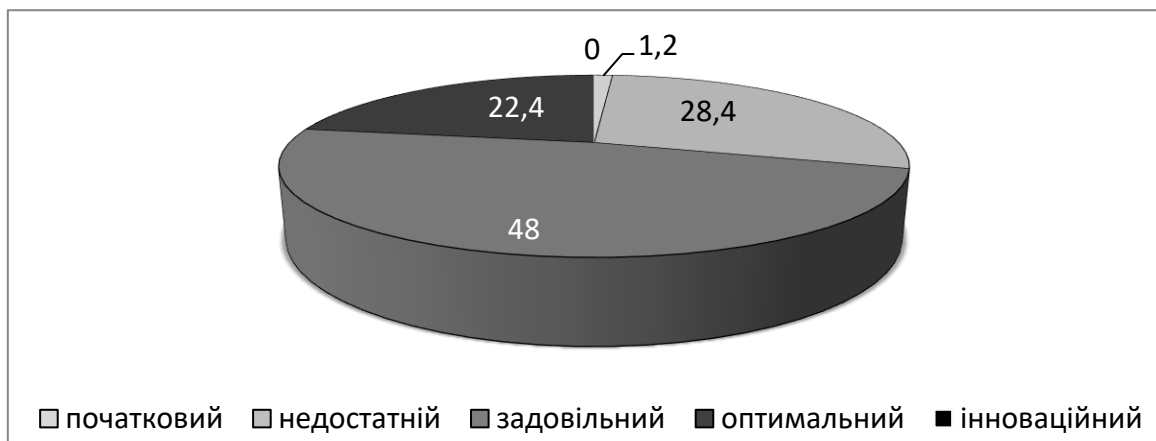

Рисунок 2 – Узагальнений розподіл готовності випускників ЛДУБЖД до неперервного саморозвитку (констатувальний етап)

За підсумками констатувального етапу можемо стверджувати, що готовність до неперервного саморозвитку в бакалаврів – майбутніх фахівців служби цивільного захисту сформована переважно на задовільному та недостатньому рівнях. Найкращі показники випускники показали за мотиваційно-ціннісним і психофізіологічним критерієм, а найгірші – за когнітивно-компетентнісним і, очікувано, за рефлексивно-аналітичним критеріями. На нашу думку, це перешкоджатиме їм ефективно розвиватися та виконувати професійні функції у сфері цивільного захисту відповідно до новітніх вимог і викликів, які безперервно зростають.

Під час формувального експерименту було вдосконалено професійну підготовку в ЗВО ДСНС шляхом упровадження інноваційної моделі, психолого-педагогічних умов, концептуально-методичних засад і комплексу технологій формування готовності майбутніх фахівців підготовки фахівців зі спеціальності 263 (К10) «Цивільна безпека». Щоб статистично достовірно визначити рівень підготовленості курсантів до подальшого саморозвитку, було обчислено репрезентативний обсяг учасників експерименту (152 особи). Для відстеження динаміки неперервного професійного саморозвитку з ними проведено два зрізи: на початку II курсу професійної підготовки і перед закінченням бакалаврату на IV курсі. Порівняння узагальнених даних (рис. 3) свідчить про переважання на першому зрізі формувального експерименту початкового, недостатнього та задовільного рівнів готовності курсантів за всіма критеріями.

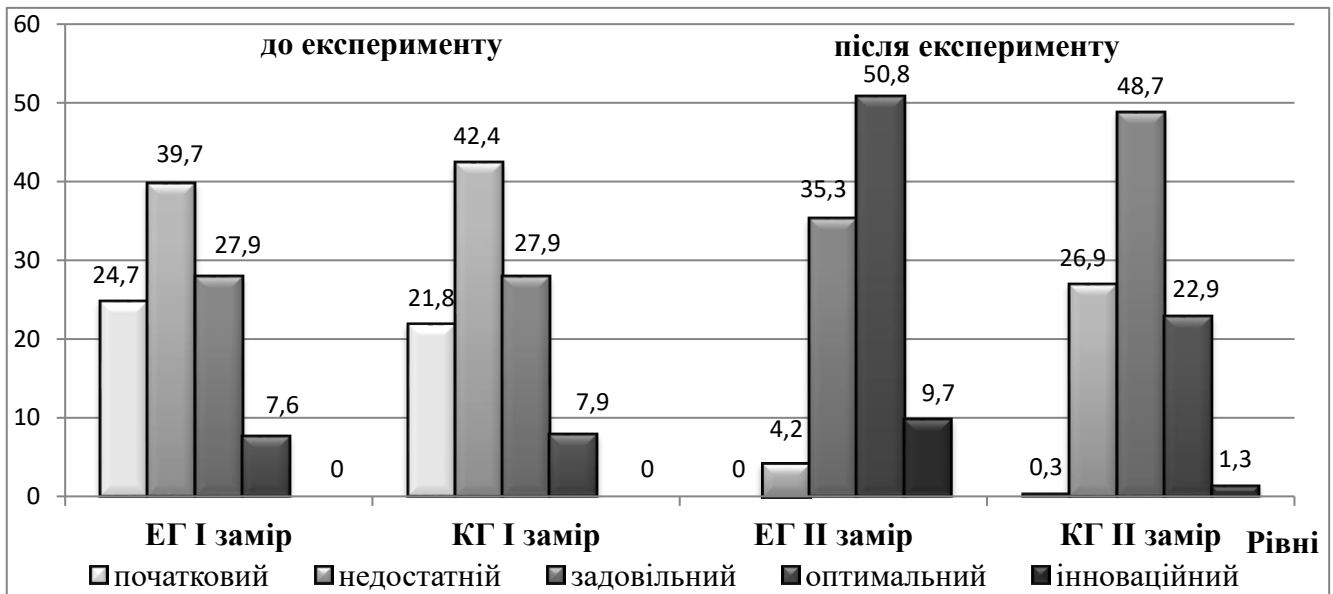

Рисунок 3 – Динаміка розподілу майбутніх фахівців ЦЗ за рівнем готовності до неперервного саморозвитку (формувальний експеримент)

Наприкінці дослідження чітко простежується позитивна динаміка у результатах респондентів ЕГ за рівнем готовності до неперервного саморозвитку. Зафіксовано істотне зростання відсотка курсантів з оптимальним (від 7,6 до 50,8 %) та інноваційним (від 0,0 до 9,7 %) рівнем сформованості. У КГ таке зростання лише до 22,9 % і до 1,3 %, що свідчить про результативність впровадженої авторської моделі, психолого-педагогічних умов і методичних пропозицій. Водночас відсоток здобувачів із задовільним і недостатнім рівнями в ЕГ зменшився до 35,3 % і до 4,2 %, а з початковим – відсутній, що є закономірним наслідком більш продуктивної системи навчан-

ня. Отримані дані демонструють загальне підвищення рівня сформованості готовності до неперервного саморозвитку в ЕГ за всіма досліджуваними компонентами (мотиваційно-ціннісним, когнітивно-компетентнісним, операційно-діяльнісним, рефлексивно-аналітичним, психофізіологічним), вказуючи на успішність наших педагогічних пропозицій та інновацій.

Отримані дані перевірені за допомогою обчислення критерію узгодженості χ^2 , статистично достовірні та свідчать про ефективність застосованих заходів у підготовці фахівців зі спеціальності «Цивільна безпека». Системне зростання рівня сформованості всіх компонентів готовності до неперервного саморозвитку в курсантів експериментальної групи демонструє наукову обґрунтованість, цілісність і збалансованість інноваційного педагогічного впливу, що дозволяє зробити висновок про доцільність її впровадження в освітній процес ЗВО із специфічними умовами навчання.

ВИСНОВКИ

1. Неперервний саморозвиток майбутніх фахівців служби цивільного захисту – складний, свідомий, динамічний процес, спрямований на самоорганізацію, самовиховання, самоосвіту й реалізацію власного потенціалу на шляху досягнення високої компетентності та професіоналізму в ситуаціях невизначеності та ризиконебезпеки. Реалізація саморозвитку охоплює такі аспекти: поглиблення та вдосконалення спеціалізованих фахових компетентностей; розвиток емоційної стабільності, стресостійкості та навичок управління своїм психофізичним станом; вироблення здатності до співпраці, управління групою та ефективної взаємодії, підвищення здатності до самостійного навчання, критичного мислення, саморефлексії та мобільності у професійній діяльності. Усе це потребує формування готовності особистості до саморозвитку впродовж усієї життєдіяльності вже під час навчання в ЗВО через опанування механізмів самопізнання, самоосвіти, саморегуляції, творчої реалізації.

Теоретико-методологічною основою неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту є провідні наукові підходи: системний, синергетичний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний, культурологічний, середовищний, ресурсний. Вони забезпечують оптимізацію процесу підготовки здобувачів освіти до саморозвитку та самовдосконалення, розкривають його багатовимірність, а їх комплексне поєднання створює ефективну професійну підготовку, спрямовану на формування навичок неперервного саморозвитку фахівців цивільного захисту, що є ключовим чинником якісного виконання службових завдань у ситуаціях невизначеності та ризику. Положення психопедагогіки безпеки надають широкий спектр методів і технологій для розвитку соціально та професійно важливих психологічних якостей фахівця, необхідних для ефективної самореалізації, підвищує рівень психологічної стійкості, сприяє розвитку адаптивних стратегій поведінки, формуванню різних складників компетентності й усвідомленню потреби безперервного самовдосконалення.

Діяльність в умовах війни, коли фахівці ДСНС України стикаються з високим ступенем ризику та непередбачуваними обставинами, засвідчує, що компетентність і спрямованість на саморозвиток постають визначальними чинниками зростання їхньої професійної підготовленості. Тому формування, розширення й оновлення професійної компетентності майбутніх фахівців розглядаємо як динамічний процес, що

потребує безперервного фахового самовдосконалення, інтеграції теоретичних знань і практичних умінь і навичок, набуття нових якостей, а також потреби перманентно навчатися як у межах планового підвищення кваліфікації (формально та неформально), так і на власному професійному досвіді, у межах самоосвіти (інформально).

2. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду підготовки персоналу цивільного захисту засвідчив щораз більшу роль в умовах глобальних викликів практичної спрямованості та міждисциплінарності навчання та виховання, а також цілеспрямованої реалізації самоосвіти фахівців. При цьому особливості організації освітнього процесу пов'язані з відмінностями в діяльності фахівців цього профілю: особливими умовами, специфікою завдань, психофізіологічною напруженістю, складними технічними засобами, ненормованістю тощо. У нашій державі нині функціонують два відомчі заклади вищої освіти, що провадять освітню діяльність для підрозділів ДСНС України – Національний університет цивільного захисту України і Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. Ці ЗВО активно впроваджують новітні технології, дистанційні форми навчання, різноманітні тренінги і розширюють співпрацю з міжнародними партнерами. Водночас традиційна система освіти та її навчально-методичне забезпечення у ЗВО із специфічними умовами навчання, хоч і виявила стійкість у час пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19) та воєнного стану, неспроможна максимально швидко реагувати й пристосуватися до змінних обставин, забезпечуючи випереджувальну підготовку здобувачів вищої освіти з галузі знань 26 Цивільна безпека, спеціальність 263 (нині – К10) «Цивільна безпека».

Аналіз та порівняння особливостей професійної підготовки фахівців цивільного захисту в США, Німеччині, Великобританії, Латвії, Франції та Польщі, а також практики діяльності низки міжнародних організацій засвідчили такі тенденції: налагодження співпраці профільних закладів освіти з державними структурами, громадськими організаціями й міжнародними партнерами; активне використання онлайн-ресурсів і дистанційного навчання; адаптування освітніх програм до сучасних стандартів; інтеграції теоретичних і практичних занять; зростання уваги до психологічної підготовки, зокрема методів психоемоційного відновлення тощо. З огляду на одержані дані, ефективне функціонування галузі безпеки людини в нашій державі потребує модернізації професійної підготовки фахівців ДСНС України в закладах освіти всіх рівнів на основі імплементації ідей неперервної освіти впродовж життя, використовуючи сучасні підходи і міжнародний досвід.

Визначено п'ять основних закономірностей неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту, а саме: залежність успішності фахівців від їхнього постійного самовдосконалення; ефективність освітнього процесу досягається створенням психолого-педагогічних умов; затребуваний фахівець має прагнути до постійного особистісного та професійного зростання; становлення фахівця потребує інтеграції всіх компонентів готовності до саморозвитку; рефлексія є основою самовдосконалення, оскільки аналіз досвіду забезпечує підготовленість до дій у надзвичайних ситуаціях. Вказані закономірності та методологічні підходи спонукали до визначення специфічних принципів підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку: неперервності, наступності й перспективності андрагогізму; самоорганізації, самоствердження та саморозвитку фахівця; професійної зацікавленості сферою діяльності; об'єктивної достатності та ресурсної

відповідності; багатовекторності й інтенсифікації галузі безпеки людини; природо-відповідності індивідуально-психологічних якостей фахівців галузі безпеки людини; раціональної відповідності особистості; професійної інноваційності в галузі безпеки людини. Принципи відображають узгодженість і взаємозалежність між цілями, змістом, організаційними формами, методами, технологіями та інструментами, що продукують неперервний саморозвиток майбутніх фахівців служби цивільного захисту.

3. Готовність фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку розуміємо як підготовленість до діяльності в галузі безпеки, яка обіймає: психофізіологічні якості (мотивація до самовдосконалення, стійкість до стресу, здатність до розумного ризику, фізичні кондиції та витривалість, самоконтроль і саморефлексія та ін.), загальні та фахові компетентності (здобуті знання, набуті вміння, навички та якості, необхідні для ефективного виконання службових обов'язків, уміння аналізувати й ухвалювати рішення, здатність до постійного навчання й опанування нових технологій), а також універсальні вміння та якості, які визначають особистісні риси й ефективність соціальної взаємодії.

Структурними компонентами готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку є такі: мотиваційно-ціннісний – визначає потребу в самовдосконаленні, ціннісне ставлення до інноваційної діяльності, усвідомлення її значущості, позитивне ставлення та інтерес до виконуваних функційних обов'язків, здатність до нівелювання стереотипів і психологічних бар'єрів; когнітивно-компетентнісний – передбачає сформованість системних фахових знань (спеціалізованих, психологічних, педагогічних, техніко-технологічних), умінь і навичок, їх цілісність, усвідомленість, розвиток логічного та критичного мислення, знання методів, форм, прийомів саморозвитку; операційно-діяльнісний – характеризує спроможність до професійної діяльності, здатність використовувати здобуті знання, набуті вміння та навички під час виконання обов'язків; рефлексивно-аналітичний – передбачає сформованість та осмислення особистісної позиції, цілеспрямованість, впевненість у собі, самоорганізацію, самоконтроль, відповідальність за власний професійний саморозвиток, здатність до самоаналізу та рефлексії; психофізіологічний – охоплює сукупність індивідуально-психологічних і фізіологічних якостей і кондицій, що забезпечують стійкість до стресових ситуацій, витривалість, адаптивність, здатність зберігати працездатність і підтримувати належний рівень психічного та фізичного здоров'я, усвідомлену потребу в здоров'язбереженні.

4. Відповідно до структури готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку встановлено критерії, показники та рівні її сформованості. Показниками мотиваційно-ціннісного критерію є: ціннісне ставлення та інтерес до майбутньої професійної діяльності; відповідальність за виконувану діяльність, усвідомлення її важливості та соціальної значущості, почуття професійного обов'язку та патріотизму; потреба в саморозвитку й самовдосконаленні, прагнення до успіху та кар'єрного росту; налаштованість на впровадження новітніх підходів, модернізацію професійної діяльності; когнітивно-компетентнісного: знання цілей, цінностей, пріоритетів професійної діяльності; знання основних положень законодавства України і нормативних документів ДСНС України; швидкість і гнучкість мислення; знання специфіки, шляхів, методів і засобів професійного зростання та саморозвитку; зорієнтованість на поглиблення та розширення власних знань; опе-

раційно-діяльнісного: уміння використовувати спеціалізоване обладнання та техніку; здатність і готовність ідентифікувати потенційні ризики; уміння генерувати, знаходити та обирати нові ідеї; уміння налагоджувати конструктивну взаємодію відповідно до цілей професійної діяльності зокрема в надзвичайних ситуаціях; уміння науково представити розроблені методичні рекомендації; зорієнтованість на поповнення та вдосконалення набутих умінь і навичок; рефлексивно-аналітичного: здатність до рефлексії під час та після виконання професійних завдань; здатність продукувати й підтримувати гармонійні взаємини; позитивне та неупереджене ставлення до керівників, колег і підлеглих; толерантність, дисциплінованість, чесність, принциповість, надійність, пунктуальність; психофізіологічного: наявність професійно важливих психофізіологічних якостей – емоційна стійкість, толерантність, доброзичливість, витримка, сміливість, рішучість, стійкість до стресу, здатність до розумного ризику; фізичні кондиції та витривалість; уміння створювати сприятливу атмосферу в підрозділах; здатність до самоорганізації та внутрішньої мобілізації.

Відповідно виокремлено п'ять рівнів сформованості готовності майбутніх фахівців до неперервного саморозвитку (початковий, недостатній, задовільний, оптимальний, інноваційний), які дають змогу комплексно оцінювати, формувати і розвивати здатність здобувачів вищої освіти до постійного особистісного та професійного зростання. Аналіз результатів констатувального дослідження випускників бакалаврату ЗВО ДСНС України за показниками готовності до неперервного саморозвитку із застосуванням комплексу релевантних методик свідчить, що готовність до неперервного саморозвитку в більшості майбутніх фахівців служби цивільного захисту сформована на задовільному (48,0 %), у 28,4 % – на недостатньому рівнях, а в 1,2 % випускників – на початковому рівні. Це недостатньо для перспективного розвитку персоналу та виконання професійних функцій у сфері цивільного захисту.

5. Психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку розуміємо як сукупність взаємопов'язаних психолого-педагогічних чинників, методів, засобів та організаційних підходів, що продукують формування мотивації до самовдосконалення, розвиток професійно значущих якостей, набуття фахових компетентностей для ефективного виконання функційних обов'язків та швидкої адаптації до динамічного професійного середовища.

До психолого-педагогічних умов, дотримання яких у ЗВО ДСНС України сприяє підготовці здобувачів до подальшої професійної діяльності та систематичного самовдосконалення, належать такі: зорієнтованість освітнього процесу на формування мотивації неперервного саморозвитку майбутніх фахівців служби цивільного захисту; створення сприятливого мікроклімату й здоров'язбережувального середовища в колективах для виявлення активності кожного учасника освітнього процесу та можливостей для їхнього саморозвитку; цілеспрямоване формування та розвиток професійно важливих якостей як складових компетентності фахівців сфери цивільного захисту; залучення й активізація майбутніх фахівців служби цивільного захисту до науково-дослідної роботи закладу освіти, ініціюючи потребу в самоосвіті та самовихованні; стимулювання неперервної організації освітнього процесу із залученням практичних працівників і стейкхолдерів. Створення цих умов прискорює вироблення активної життєвої позиції, становлення ціннісного ядра особистості май-

бутніх фахівців служби цивільного захисту, виховання усвідомленої потреби вдосконалюватись і неперервно розвиватись у галузі безпеки людини.

6. З метою вдосконалення професійної підготовки персоналу ДСНС України побудовано модель формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку, що слугує для аналізу досліджуваної освітньої системи, проєктування зв'язків, відношень і взаємовпливів її елементів. Організаційну структуру моделі становлять взаємопов'язані блоки (організаційно-цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-проєктувальний, змістово-процесуальний, оцінно-результативний), які відображають: державне замовлення; мету, завдання та нормативне забезпечення; методологічні засади, дидактичні закономірності та принципи; структурні компоненти, функції та сприятливі психолого-педагогічні умови; науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення; етапи підготовки (організаційно-мотиваційний, активно-компетентнісний, рефлексивно-розвивальний, професійно-інтегровальний); критерії, показники і рівні; методи оцінювання та очікуваний результат.

Розроблена модель сприяє комплексному осмисленню чинників, що впливають на якість неперервної професійної освіти, виявленню умов, які визначають етапи і напрями саморозвитку фахівця та готовність здобувачів до цього саморозвитку. Запропонована модель адаптована до специфіки навчання у відомчих ЗВО, забезпечує системність, адаптивність і варіативність підготовки майбутніх фахівців, інтеграцію теоретичних знань і практичних видів діяльності. Апробація підтвердила підвищення ефективності навчання та зростання рівня компетентності фахівців служби цивільного захисту. Реалізація моделі сприяє неперервному саморозвитку й окреслює подальшу оптимізацію інформаційно-освітнього середовища ЗВО з урахуванням сучасних викликів, очікувань суспільства та потреб ДСНС України.

7. Формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку передбачає розроблення та впровадження комплексу технологій і відповідної трансформації логіки розгортання освітнього процесу, пов'язаної з певними методичними особливостями. При цьому ефективним інструментом підготовки фахівців до неперервного саморозвитку є інноваційні технології психотренінгу, які дають змогу залучати учасників до роботи в групах, моделювання ситуацій невизначеності та ризику, вирішення практичних завдань і рефлексії одержаного досвіду. Ці технології є дієвим засобом стимулювання поетапного переходу здобувачів від навчання до самонавчання, від виховання до самовиховання, від освіти до самоосвіти та, як наслідок, до неперервного саморозвитку та самовдосконалення випускників на цій основі. Ми підготували та в складі цілісного науково-методичного комплексу апробували чотири тренінгові програми: «Формування професійно важливих якостей фахівців служби цивільного захисту»; «Формування емоційної стійкості фахівців сектору безпеки і оборони»; «Професійно-психологічне відновлення та стабілізація психічних станів фахівців сектору безпеки та оборони»; «Крок за кроком до неперервного саморозвитку в сфері цивільного захисту».

Формувальний педагогічний експеримент свідчить, що поетапне, методично обґрунтоване впровадження розроблених тренінгів разом з іншими інноваціями зумовлює вдосконалення кожного компонента готовності, що забезпечує більш високу підготовленість майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного

вдосконалення. Найбільший приріст зафіксовано в операційно-діяльнісному компоненті – відсоток курсантів із оптимальним рівнем підвищився на 52,6%, а з інноваційним – на 15,8%, що є свідченням значного вдосконалення практичної підготовки. У мотиваційно-ціннісному компоненті кількість респондентів із оптимальним рівнем зростає на 35,5%, а з інноваційним – на 7,9%, що вказує на досягнення стійкої внутрішньої мотивації, орієнтації на професійне самовдосконалення. За когнітивно-компетентнісним критерієм кількість курсантів із оптимальним рівнем зростає на 47,3%, а з інноваційним – на 6,6%, що вказує на підвищення професійної компетентності. Зростання рівня сформованості рефлексивно-аналітичного компонента готовності здобувачів (із оптимальним рівнем на 43,5%, а з інноваційним – на 13,1%,) свідчить про вміння аналізувати професійні ситуації для подальшого самовдосконалення. Покращення у психофізіологічному компоненті (оптимальний рівень підвищився на 36,8%, а інноваційний – на 5,3%) відображає посилення здатності до саморегуляції, стресостійкості й адаптивності. Статистично достовірні результати експерименту переконують у практичній цінності розробленого науково-методичного комплексу в підготовці здобувачів ЗВО ДСНС України.

8. Концепція підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку відображає науково-педагогічні (методологічні, теоретичні, методичні та професійно-практичні) засади та авторські погляди щодо оптимізації навчально-методичного забезпечення, надання випереджувального характеру змісту професійної компетентності та вдосконалення психофізіологічної підготовки здобувачів у ЗВО ДСНС України задля забезпечення їхньої подальшої активності у професійній самоосвіті. До основних вимог концепції належать такі: оновлення змісту професійної підготовки здобувачів відповідно до державного замовлення, європейських і світових стандартів, нормативно-правової бази ДСНС України, побажань стейкхолдерів; забезпечення цілісності професійної підготовки майбутніх фахівців; використання тренінгових технологій, сучасних форм, методів, засобів професійної освіти; створення інформаційно-освітнього середовища, спрямованого на розвиток соціально та професійно важливих якостей майбутніх фахівців, їхніх здібностей і творчого потенціалу; формування наукового світогляду, національно-патріотичне виховання майбутніх фахівців і набуття соціально-комунікативних навичок, що стимулює неперервний саморозвиток; впровадження заходів, зорієнтованих на саморефлексію та самоаналіз, що сприяє поєднанню й активізації навчальної та професійної діяльності щодо неперервного саморозвитку у сфері цивільного захисту. Реалізація запропонованої концепції підвищить якість персоналу та результативність служби цивільного захисту загалом.

9. Виконане дослідження дало змогу сформулювати перспективні напрями модернізації підготовки фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку. *На загальнодержавному рівні:*

1) вчасне оновлення нормативно-правового й освітнього законодавства та його гармонізація з міжнародними стандартами;

2) орієнтація професійної підготовки на потреби державного замовлення, вимоги до дій підрозділів під час воєнного стану, запити ДСНС України та очікування суспільства;

3) модернізація системи неперервної освіти, що охоплює всі рівні, напрями і профілі професійної підготовки сектору безпеки і оборони;

4) розвиток платформ обміну технологіями та інноваціями життєдіяльності сфери цивільного захисту;

5) забезпечення доступності, відкритості та привабливості професійної підготовки в ЗВО із специфічними умовами навчання;

6) підвищення загального статусу фахівців служби цивільного захисту та їх ролі в життєдіяльності суспільства;

На рівні закладу вищої освіти:

1) розроблення та реалізація варіативних освітніх програм у сфері цивільного захисту;

2) залучення майбутніх фахівців до практико орієнтованих форм навчання, максимально наближених до професійної діяльності в умовах ризику та невизначеності;

3) консолідація ресурсів ЗВО для створення цифрового та інформаційного освітнього середовища для можливості неперервного саморозвитку фахівців;

4) підтримка здобувачів вищої освіти в контексті оновлення знань, розвитку професійно важливих якостей і самовдосконалення;

5) оновлення змісту професійної підготовки фахівців відповідно до обставин воєнного стану та актуальних науково-технологічних досягнень;

6) підтримка інноваційних ідей, новітніх розробок, академічної мобільності та участі в міжнародних проєктах.

На особистісно-професійному рівні:

1) формування в майбутніх фахівців служби цивільного захисту внутрішньої потреби в навчанні впродовж життя й неперервному саморозвитку;

2) розвиток навичок комунікації та командної взаємодії для ухвалення управлінських рішень;

3) розвиток саморефлексії, самоконтролю, здатності до критичної оцінки в ситуаціях ризику та невизначеності;

4) удосконалення фахових компетентностей і підготовленості до проходження служби в структурних підрозділах ДСНС України;

5) використання потенціалу неформальної та інформальної освіти задля саморозвитку та професійно-компетентнісного становлення у сфері цивільного захисту;

6) усвідомлене прагнення до професійного зростання, зміцнення фахової ідентичності та відповідальності за результати власної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми формування готовності майбутніх фахівців цивільного захисту до неперервного саморозвитку. Одержані теоретичні та практичні результати є основою подальшого наукового пошуку щодо: удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки в ЗВО із специфічними умовами навчання на основі узагальнення кращого світового досвіду; розроблення інноваційних освітньо-професійних програм і методик діагностики процесу формування готовності до саморозвитку; здійснення порівняльно-педагогічного аналізу підготовки фахівців царини безпеки до саморозвитку у вітчизняній і світовій практиці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Опубліковані праці, що відображають основні наукові результати дисертації

Монографії:

1. Коваль І. С. Формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку : монографія. Львів : ЛДУБЖД, 2025. 486 с.
2. Коваль І. С. Психолого-педагогічний супровід майбутніх фахівців галузі безпеки людини. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : монографія / за наук. ред. М. Ковалю, Н. Ничкало; упоряд. А. Кузик, А. Литвин. Львів : ЛДУ БЖД, 2023. С. 146–148. URL : <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/13661>.

Посібники:

3. Коваль М. С., **Коваль І. С.** Професійно-психологічний супровід рятувальників в умовах ризику : навч.-метод. посіб. з організації та проведення тренінгу. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. 252 с.
4. Козяр М. М., **Коваль І. С.** Психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки : навч. посіб. Львів : ЛДУ БЖД, 2024. 504 с.

Статті в наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України:

5. Козяр М. М., **Коваль І. С.** Конкретно-наукові підходи до формування професійної готовності рятувальників. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 52. С. 28–31. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2018-52>.
6. Коваль М. С., **Коваль І. С.** Загальнонаукові методологічні підходи до формування професійної готовності майбутніх рятувальників. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2018. № 17. С. 140–144. DOI : <https://doi.org/10.32447/20784643.17.2018.19>.
7. Коваль М. С., **Коваль І. С.** Основні принципи професійної підготовки майбутніх рятувальників. *Військова освіта*. 2021. № 2(44). С. 100–107. DOI : <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2021-44/100-107>.
8. Коваль М. С., **Коваль І. С.** Професійна компетентність майбутніх рятувальників в умовах пандемічних обмежень. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 4 (9). С. 13–22. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-13-22](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-13-22).
9. Коваль І. С. Поняття психопедагогіки у галузі безпеки людини. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Київ : Вид. дім «Гельветика», 2022. Вип. 90. С. 62–67. DOI : <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.90.13>.
10. Коваль І. С. Системний та синергетичний підходи неперервного саморозвитку майбутніх рятувальників. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 13(18). С. 272–281. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13\(18\)-272-281](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13(18)-272-281).
11. Олійник Л. В., **Коваль І. С.** Дослідження професійної готовності випускників ЗВО із специфічними умовами навчання. *Військова освіта*. Київ. 2023. № 1(47). С. 196–204. DOI : <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/196-204>.
12. Коваль І. С. Діяльнісний та компетентнісний підходи до неперервного саморозвитку майбутніх рятувальників. *Вісник Кременчуцького національного універ-*

ситету імені Михайла Остроградського. Кременчук : КрНУ. Вип. 3(140). 2023. С. 17–23. DOI : <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2023.3.2>.

13. Яремко Р. Я., **Коваль І. С.**, Стельмах О. В. Психолого-педагогічний аспект самореалізації майбутніх фахівців у галузі пожежної безпеки. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 15(33). С. 591–598. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15\(33\)-591-598](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15(33)-591-598).

14. Коваль І. С. Обґрунтування авторської моделі неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників. *Військова освіта*. № 2(48). 2023. С. 132–143. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-48/132-143>.

15. Коваль І. С. Неперервний саморозвиток майбутніх рятувальників як соціальна потреба. *Педагогічний альманах* : зб. наук. пр. / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 2023. Вип. 54. С. 206–212. DOI : <https://doi.org/10.37915/pa.vi54.485>.

16. Коваль І. С. Термінологічний аналіз сутності неперервного професійного саморозвитку майбутніх рятувальників у галузі безпеки людини. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. Київ, 2023. № 24, т. 2. С. 78–88. DOI : [https://doi.org/10.35387/od.2\(24\).2023.78-88](https://doi.org/10.35387/od.2(24).2023.78-88).

17. **Коваль І.**, Олійник Л., Палагнюк М. Використання тренінгових технологій у професійній підготовці рятувальників. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький : НАДПСУ, 2023. № 4, т. 35. С. 37–52. DOI : <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v35i4.1558>.

18. Коваль І. С. Обґрунтування критеріїв та рівнів професійної компетентності майбутніх фахівців сил безпеки та оборони України. *Молодь і ринок*. 2024. № 2(222). С. 140–146. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.300101>.

19. **Koval I.S.**, Yaremko R. Ya., Vavryniv O. S. The use of training technologies in the process of professional training for future rescuers in higher education institutions. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2024. Вип. 71. С. 142–149. DOI : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-71-1-245>.

20. Козяр М. М., **Коваль І. С.** Психопедагогіка у професійно-екстремальній підготовці фахівців галузі безпеки людини. *Вісник НАПН України*. 2024. № 1, т. 6. С. 1–13. DOI : <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6140>.

21. **Коваль І. С.**, Яремко Р. Я., Пасічник С. В. Психологічні особливості адаптації здобувачів вищої освіти до навчання в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2024. № 2(4). С. 109–115. DOI : <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-2-18>.

Статті у виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science та/або Scopus:

22. Yaremko R., Vavryniv O., Tsiupryk A., Perelygina L., **Koval I.** Research of content parameters of the professional self-realization of future fire safety specialists. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11(53). P. 288–297. DOI : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.28>. (WoS)

23. Smolinska O., **Koval I.**, Pavliuk M., Shulha D. Research of Assertiveness in Organization of the Time Perspective of Degree-Seeking Students in Higher Education.

Insight: the psychological dimensions of society. 2024. № 11. P. 222–237. DOI : <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-11-12>. (Scopus)

24. **Koval I.**, Yaremko R., Hurtovenko N., Sirko R., Stelmakh O., Slobodanyk V., Kulyk Y., Hoian I. Juniors' extreme risky behavior in the context of the structure of self-efficacy in competitive activity. *Journal of Physical Education and Sport*. 2024. Vol. 24, Iss. 10. P. 1331–1341. DOI : <https://doi.org/10.7752/jpes.2024.10257>. (Scopus)

25. Kozyar M., **Koval I.**, Rudenko L., Lavretski R., Velykyi R. Continuous professional development of rescue personnel. *Safety and Reliability*. 2025. Vol. 43, Iss. 4. P. 1–23. DOI : <https://doi.org/10.1080/09617353.2025.2500776>. (Scopus)

Статті в зарубіжних виданнях:

26. Vavryniv O., Yaremko R., **Koval I.**, Mukhlyk E., Lytvyn A., Malanyuk M. An empirical research of future rescuers' professional self-realization. *Inclusions Magazine*. 2024. Vol. 11, № 4. P. 185–200. DOI : <https://doi.org/10.58210/fprc3571>.

27. Коваль М. С., **Коваль І. С.** Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх рятувальників. *SWorldJournal*. 2023. № 18, ч. 3. С. 49–54. DOI : <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2023-18-03-041>.

28. **Коваль І. С.**, Яремко Р. Я. Впровадження тренінгових технологій у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. *Vzdelávanie a spoločnosť IX : vedecký zborník*. Prešov, 2024. S. 83–86.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

29. **Коваль І. С.**, Коваль М. С. Морально-психологічні аспекти виховного процесу в освітніх закладах ДСНС України. *Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства*. І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 9 листоп. 2018 р. Чернігів, 2018. С. 460–462.

30. Коваль І. С. Використання інноваційних технологій у професійній діяльності психологів закладів вищої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності ЗВО МВС України та Національної поліції України* : круглий стіл, м. Київ, 25 квітня 2019 р. Київ, 2019. С. 44–45.

31. Коваль М. С., **Коваль І. С.** Відмінність роботи капелана й психолога в зоні проведення ООС. *Особистість в екстремальних умовах* : зб. тез IX наук.-практ. конф., м. Львів, 17 травня 2019 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2019. С. 110–112.

32. Коваль І. С. Професійна підготовка практичного психолога. *Формування сучасних педагогічних технологій та освітніх систем* : матеріали ІІ наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 4-5 грудня 2020 р. Запоріжжя, 2020. С. 17–20.

33. Коваль І. С. Соціальна успішність рятувальника як педагогічний феномен. *Теоретико-методичні засади системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у ВВНЗ* : міжвуз. наук.-практ. семінар, м. Київ, 23 листопада 2021 р. Київ, 2021. С. 42–43.

34. Коваль І. С. Аналіз гендерних стереотипів майбутніх рятувальників у закладі вищої освіти. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : тези доп. наук.-практ. конф., м. Харків, 2 квітня 2021 р. Харків, 2021. С. 96–98.

35. Коваль І. С., Держко Р. О. Гендерні аспекти у підготовці фахівців і фахівчинь для підрозділів ДСНС України. *Правові гарантії гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України* : круглий стіл, м. Львів, 17 червня 2021 р. Львів, 2021. С. 49–51.

36. Koval I. S. Phenomenology of continuous self-development of future rescuers. *The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society* : International scientific conference : conference proceedings, Riga, Latvia, July 30–31, 2022. Riga : Baltija Publishing, 2022. P. 341–344.

37. Коваль І. С. Етапи формування професійної готовності. *Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи* : матеріали VIII регіон. наук. семінару, м. Львів, 10 травня 2022 р. Львів, 2022. С. 145–147.

38. Коваль І. С. Готовність майбутніх рятувальників до професійного саморозвитку. *Соціально-психологічні та гуманітарні виміри безпеки життєдіяльності* : зб. тез доп. І наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Львів, 20-21 жовтня 2022 р. Львів : ЛДУБЖД, 2022. С. 74–77.

39. Коваль І. С. Інформаційні технології в освіті ЗВО ДСНС України. *Інформаційна безпека та інформаційні технології* : зб. тез доп. IV міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 30 листопада 2022 р. Львів, 2022. С. 348–350.

40. Коваль І. С. Системний підхід неперервного саморозвитку майбутніх офіцерів галузі безпеки людини. *Удосконалення теоретико-методичних засад професійної військової освіти у секторі безпеки та оборони* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 30 листоп. 2022 р. Київ, 2022. С. 215–218.

41. Коваль І. С. Професійний саморозвиток майбутніх рятувальників як психолого-педагогічна проблема. *Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану* : матеріали V міжвідомчого наук.-практ. круглого столу, м. Київ, 20 квітня 2023 р. Київ, 2023. С. 83–85.

42. Коваль І. С. Гендерні особливості професійного становлення особистості майбутніх фахівців та фахівчинь ДСНС України. *Інформаційна безпека та інформаційні технології* : зб. тез доповідей VI всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених, студентів і курсантів, м. Львів, 30 листоп. 2023 р. Львів, 2023. С. 318–319.

43. Коваль І. С. Синергетичний підхід неперервного саморозвитку майбутніх офіцерів галузі безпеки людини. *Виклики толерантності в умовах російської воєнної агресії* : матеріали Всеукр. наук.-дис. платформи до Міжнар. дня толерантності, м. Кропивницький, 16 листоп. 2023 р. Кропивницький, 2023. С. 180–181.

44. Коваль І. С. Підсистеми моделі неперервного саморозвитку майбутніх рятувальників галузі безпеки людини. *Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих у системі неперервної освіти* : зб. матеріалів IX Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. / у 2 ч., м. Біла Церква, 14 грудня 2023 р. Біла Церква, 2023. Ч. 1. С. 259–262.

45. Коваль І. С. Філософські ідеї саморозвитку особистості. *Культура як феномен людського духу (багатогранність і наукове осмислення)* : зб. тез доп. VI Міжнар. наук. конф. курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів, м. Львів, 23–24 листоп. 2023 р. Львів, 2023. С. 278–281.

46. Козяр М. М., **Коваль І. С.** Професійна діяльність рятувальників у службово-бойових умовах ризику. *Особистість в екстремальних умовах* : XI Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 24 травня 2024 р. Львів, 2024. С. 12–15.

47. **Коваль І. С.**, Пасічник С. В. Проблема психологічної реабілітації фахівців сил безпеки та оборони України. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів* : зб. матер. V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 31 жовтня 2024 р. Київ, 2024. С. 258–260.

48. **Коваль І.**, Лакіш В. Гендерні відмінності у підготовці рятувальників. *Інформаційна безпека та інформаційні технології* : зб. наук. пр. V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 27 листоп. 2024 р. Львів, 2024. С. 196–198.

49. Коваль І. Саморозвиток фахівців силових структур через українську мову: шлях до особистісного і національного зростання. *Мова – кордон національної безпеки* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 21 лютого 2025 р. Львів, 2025. С. 331–333.

50. Яремко Р. Я., **Коваль І. С.**, Ткачик О. Т. Проблема психодіагностичного інструментарію в системі ДСНС України. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 21 лютого 2025 р. Львів, 2025. С. 580–581.

51. Коваль І. С. Соціально-психологічні аспекти неперервного саморозвитку майбутніх офіцерів. *Цивільний захист в умовах війни* : зб. тез доп. I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 17–18 квітня 2025 р. Львів, 2025. С. 110–112.

52. Коваль І. Дослідження готовності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту до саморозвитку. *Особистість в екстремальних умовах*: матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 23 квітня 2025 р. Львів, 2025. С. 203–205.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

53. Коваль М. С., **Коваль І. С.** Загальнодидактичні принципи формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах. *Молодий вчений*. 2018. Т. 64. Вип. 12. С. 95–99.

54. **Коваль І. С.**, Ковальчук А. М., Петренко А. М. Аналіз психологічних якостей спортсменів пожежно-прикладного спорту в змагальній діяльності. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2019. № 1. С. 123–130.

55. Яремко Р. Я., **Коваль І. С.** Емпіричне дослідження розвитку асертивної поведінки у здобувачів вищої освіти університетів з особливими умовами навчання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Вип. 1. С. 111–116. DOI : <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2023-1-14>.

56. **Коваль І. С.**, Довгаль К. Ю. Особливості переживання стресу рятувальниками на різних етапах професіоналізації. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2023. № 2. С. 41–45. DOI : <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2023-2-6>.

57. Довгаль К., **Коваль І.** Вплив стресу на життєдіяльність людини. *Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи* : матеріали I всеукр. наук.-практ. конф. до дня психолога, м. Львів, 21 квітня 2023 р. Львів, 2023. С. 76–79.

58. Ревера А., **Коваль І.** Суїцидальна поведінка та її профілактика. *Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи* : матеріали І всеукр. наук.-практ. конф. до дня психолога, м. Львів, 21 квітня 2023 р. Львів, 2023. С. 96–98.

59. Литвин А., **Коваль І.** Професійна підготовка офіцерів Збройних сил України за стандартами країн НАТО. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 73, т. 2. С. 333–339. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-51>.

60. Яремко Р. Я., **Коваль І. С.**, Ткачик О. Т. Особливості психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2024. № 1 (3). С. 52–58. DOI : <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-1-8>.

61. Литвин А. В., **Коваль І. С.**, Яремко Р. Я. Експериментальна психологія : навч. посіб. Львів : ЛДУБЖД, 2024. 316 с.

62. **Коваль І. С.**, Яремко Р. Я. Проведення соціально-психологічних тренінгів : метод. реком. Львів: ЛДУ БЖД, 2023. 43 с.

63. Коваль І. С. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців через неперервний саморозвиток : метод. реком. для викладачів ЗВО. Львів : ЛДУ БЖД, 2024. 63 с.

64. **Коваль І. С.**, Яремко Р. Я., Пасічник С. В. Надання першої психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок надзвичайних подій або збройної агресії на території України : метод. реком. Львів: ЛДУ БЖД, 2025. 60 с.

АНОТАЦІЇ

Коваль І. С. Теоретичні та методичні засади формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Львів, 2025.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретичні засади і розроблено методичні основи формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку, що ґрунтується на положеннях наукової теорії пізнання, праксеології, феноменології, гуманістичної освітньої парадигми, провідних методологічних підходів, враховує ідеї технологізації, теорії управління освітніми системами, психопедагогіки безпеки, андрагогіки, рефлексивної практики тощо.

На основі вивчення досвіду професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту в Україні та за кордоном з'ясовані закономірності та принципи їхнього неперервного саморозвитку; визначено структуру та схарактеризовано готовність до саморозвитку майбутніх фахівців цивільного захисту, розроблено відповідний діагностичний інструментарій. Теоретично обґрунтовано і вдосконалено систему формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку під час навчання в ЗВО ДСНС України; створені психолого-педагогічні умови, побудовано й апробовано модель формування готовності фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку. Розроблено комплекс

технологій і науково-методичне забезпечення з формування готовності майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку та перевірено його ефективність. Запропоновано концепцію підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку та подані рекомендації щодо перспективних напрямів модернізації підготовки фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку.

Доведено доцільність удосконалення підготовки фахівців служби цивільного захисту до неперервного саморозвитку як механізму оптимізації навчально-виховної та професійної діяльності фахівців підрозділів ДСНС України.

Ключові слова: неперервний саморозвиток, формування готовності, майбутні фахівці служби цивільного захисту, заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, теоретичні та методичні засади, модель, концепція, психолого-педагогічні умови.

ABSTRACT

Koval I. S. Theoretical and methodological principles of future civil protection service specialists readiness for continuous self-development formation. – Qualification work in the form of a manuscript.

Dissertation for the Doctor of Pedagogical Sciences degree in the specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Lviv State University of Life Safety of the State Emergency Service of Ukraine, Lviv, 2025.

The thesis substantiates the theoretical foundations and develops methodological foundations for the future civil protection service specialists readiness for continuous self-development formation, which is based on the provisions of the scientific theory of cognition, praxeology, phenomenology, humanistic educational paradigm, leading methodological approaches, takes into account the ideas of the educational process technologization, the theory of educational systems management, psychopedagogy of security, as well as the principles of andragogy, self-management, reflexive and psychophysiological practice.

Continuous self-development of future civil protection service specialists is a complex, conscious, dynamic process aimed at self-organization, self-improvement, self-education and realization of their own potential on the way to achieving high competence and professionalism in uncertainty and risk insecurity situations. The civil protection service specialists for continuous readiness self-development is considered as preparedness for safety activities, which includes: psychophysiological qualities (motivation for self-improvement, stress resistance, ability to take reasonable risks, physical condition and endurance, self-control and self-reflection, etc.), general and professional competencies (acquired knowledge, skills, abilities and qualities necessary for effective official duties performance, ability to analyze and make decisions, ability to constantly learn and master new technologies), universal skills and qualities that determine personal traits and effectiveness of social interaction.

Future civil protection service specialists continuous self-development theoretical and methodological foundations are characterized; scientific and pedagogical principles of improving the training of future civil protection service specialists are determined; based on the study of the experience of professional training of civil protection service specialists in Ukraine and abroad, the regularities and principles of their continuous self-

development are clarified; structural components (motivational-value, cognitive-competent, operational-activity, reflexive-analytical, psychophysiological) are determined, and appropriate diagnostic tools are developed.

The system of civil protection service future specialists gaining education in the Higher Education Institutions of the State Emergency Service of Ukraine readiness for continuous self-development formation was theoretically substantiated and improved. Psychological and pedagogical conditions for the formation of readiness for continuous self-development have been created: orientation of the educational process to the motivation for continuous self-development of future civil protection service specialists formation; creation of a favorable microclimate and health-preserving environment in teams to identify the activity of each participant in the educational process and opportunities for their self-development; purposeful formation and development of professionally important qualities as components of the civil protection specialists competence; involvement and engagement of future civil protection service specialists in the research work of the educational institution, initiating the need for self-education and self-improvement; the continuous organization of the educational process with the involvement of practitioners and stakeholders stimulation.

A model for the formation of civil protection service specialists readiness for continuous self-development has been built and tested, which serves to analyze the studied educational system, design connections, relationships and mutual influences of its elements. Its organizational structure consists of five interrelated blocks (organizational and target, theoretical and methodological, organizational and design, content and procedural, evaluative and effective), which are adapted to the special features of education in departmental higher education institutions, provide consistency, adaptability and variability of training of future specialists, integration of theoretical knowledge and practical activities.

A set of technologies and scientific and methodological support for the readiness of future civil protection service specialists for continuous self-development formation has been developed and its effectiveness has been tested in higher education institutions with specific learning conditions; the concept of training future civil protection service specialists for continuous self-development has been proposed and recommendations for promising areas of training modernization of civil protection service specialists for continuous self-development have been submitted. The expediency of the future specialists of the civil protection service training improvement for continuous self-development as a mechanism for optimizing the educational and professional activities of specialists of the State Emergency Service of Ukraine has been proved.

Key words: continuous self-development, readiness formation, future civil protection service specialists, higher education institutions with specific learning conditions, theoretical and methodological principles, model, concept, psychological and pedagogical conditions.